

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AKADEMIE VĚD ČESKÉ REPUBLIKY V BRNĚ

PŘEHLED VÝZKUMŮ

58-1

Brno 2017

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AKADEMIE VĚD ČESKÉ REPUBLIKY V BRNĚ

PŘEHLED VÝZKUMŮ

58-1

BRNO 2017

PŘEHLED VÝZKUMŮ

Recenzovaný časopis
Peer-reviewed journal

Ročník 58
Volume 58

Číslo 1
Issue 1

Předseda redakční rady
Head of editorial board

Pavel Kouřil

Redakční rada
Editorial board

Herwig Friesinger, Václav Furmánek, Janusz K. Kozłowski,
Alexander Ruttikay, Jiří A. Svoboda, Jaroslav Tejral, Ladislav Veliačik

Odpovědný redaktor
Editor in chief

Petr Škrdla

Výkonná redakce
Assistant Editors

Hedvika Břínková, Zdenka Kosarová, Šárka Krupičková, Olga Lečbychová,
Zuzana Loskotová, Ladislav Nejman, Rudolf Procházka, Stanislav Stuchlík,
Lubomír Šebela

Technická redakce, sazba
Executive Editors, Typography

Azu design, s. r. o.

Software
Software

Adobe InDesign CC

Fotografie na obálce
Cover Photography

Nákončí saxu z hrobu v Blučině-Cezavách (obr. 2, str. 105).
Sax-sword strap-end from the tomb of Blučina-Cezavy (Fig. 2, Pg. 105).

Adresa redakce
Address

Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.
Čechyňská 363/19
602 00 Brno
IČ: 68081758
E-mail: pv@arub.cz
Internet: <http://www.arub.cz/prehled-vyzkumu.html>

Tisk
Print

Azu design, s. r. o.
Bayerova 805/40
602 00 Brno

ISSN 1211-7250
MK ČR E 18648
Vychází dvakrát ročně
Vydáno v Brně roku 2017
Náklad 400 ks

Časopis je uveden na Seznamu neimpaktovaných recenzovaných periodik vydávaných v ČR.
Copyright ©2017 Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i., and the authors.

Obsah

Studie a krátké články Case Studies and Short Articles Studien und kurze Artikel	7
<i>Marek Slobodník, Antonín Přichystal</i> Provenience křišťálových artefaktů z aurignacké stanice Nová Dědina u Kroměříže na základě studia fluidních inkluzí	9
<i>Jaroslav Peška</i> Nová pohřebiště kultury se šňůrovou keramikou na střední Moravě (Dosavadní výsledky horizontální stratigrafie)	19
<i>Eva Kolníková, Tomáš Zeman</i> Diaľkové kontakty moravských Keltov na príklade ojedinelých nálezov tetradrachiem	49
<i>Tamerlan Gabuev</i> L'attribution culturelle des objets en or du Ve s., provenant du tumulus 2 de la nécropole Brut 1 (Ossétie du Nord, Russie)	57
<i>Michel Kazanski</i> Tombes des élites steppiennes de l'époque post-hunnique dans la région pontique	65
<i>Maxim Levada, Oleg Saveliev</i> Découverte «princièrè» de l'époque des Grandes Migrations, près du lac de Jalpug (delta du Danube). Note préliminaire	85
<i>Oleg Radiush</i> Un nouveau "trésor" de l'époque des Grandes Migrations découvert près de village de Volnikovka, la région de Kursk (note préliminaire)	91
<i>Jaroslav Tejral</i> Les élites princières du pays nord-danubien au début de l'époque mérovingienne	103
Přehled výzkumů na Moravě a ve Slezsku 2016 Overview of Excavations in Moravia and Silesia 2016 Übersicht den Grabungen in Mähren und Schlesien 2016	139
Paleolit, Paleolithic, Paläolithikum.	141
Brno (k. ú. Líšeň, okr. Brno-město).	141
Dolní Věstonice (okr. Břeclav).	142
Mohelno (okr. Třebíč)	144
Ořechov (okr. Brno-venkov).	144
Turovice (okr. Přerov)	146
Neolit, Neolithic, Neolithikum.	149
Bílovice-Lutotín (k. ú. Bílovice, okr. Prostějov)	149
Brno (k. ú. Líšeň, okr. Brno-město).	149
Brno (k. ú. Starý Lískovec, okr. Brno-město)	150
Brno (k. ú. Štýřice, okr. Brno-město)	150
Dobřčice (okr. Přerov)	153
Držovice (k. ú. Držovice na Moravě, okr. Prostějov).	153
Dubicko (okr. Šumperk)	153
Dukovany (k. ú. Skryje nad Jihlavou, okr. Třebíč)	154

Holasovice (okr. Opava)	155
Hulín (k. ú. Záhlinice, okr. Kroměříž)	155
Chuchelná (okr. Opava)	155
Chvalnov-Lísky (k. ú. Lísky, okr. Kroměříž).	156
Jemnice (okr. Třebíč)	156
Kobylnice (k. ú. Kobylnice u Brna, okr. Brno-venkov)	157
Kralice na Hané (okr. Prostějov)	157
Krnov (k. ú. Opavské předměstí, okr. Bruntál)	158
Kyjovice (okr. Znojmo)	158
Lanžhot (okr. Břeclav)	161
Mohelno (okr. Třebíč)	161
Mokrá-Horákov (k. ú. Mokrá, okr. Brno-venkov)	161
Moravské Knínice (okr. Brno-venkov)	161
Moravský Krumlov (k. ú. Polánka u Moravského Krumlova, okr. Znojmo)	162
Moravský Písek (okr. Hodonín)	163
Mysločovice (okr. Zlín)	163
Náměšř na Hané (okr. Olomouc)	163
Neslovice (okr. Brno-venkov)	164
Olomouc (k. ú. Slavonín, okr. Olomouc)	164
Olšany u Prostějova (okr. Prostějov)	164
Ořechov (k. ú. Ořechov u Uherského Hradiště, okr. Uherské Hradiště)	165
Ostrožská Nová Ves (okr. Uherské Hradiště)	165
Podmolí (okr. Znojmo)	167
Popůvky (k. ú. Popůvky u Brna, okr. Brno-venkov)	168
Popůvky (k. ú. Popůvky u Brna, okr. Brno-venkov)	169
Přerov (k. ú. Lýsky, okr. Přerov)	169
Přerov (k. ú. Lýsky, okr. Přerov)	170
Pustějov (okr. Nový Jičín)	170
Rousínov (k. ú. Vítovice, okr. Vyškov)	173
Rozdrojovice (okr. Brno-venkov)	173
Smržice (okr. Prostějov)	173
Spytihněv (okr. Zlín)	174
Šelešovice (okr. Kroměříž)	175
Šternberk (k. ú. Lhota u Šternberka, okr. Olomouc)	175
Tišnov (okr. Brno-venkov)	175
Troubsko (okr. Brno-venkov)	176
Úvalno (okr. Bruntál)	176
Vážany (k. ú. Vážany u Uherského Hradiště, okr. Uherské Hradiště)	177
Vedrovice (okr. Znojmo)	178
Veverská Bítýška (okr. Brno-venkov)	179
Zlín (k. ú. Malenovice u Zlína, okr. Zlín)	180
Znojmo (k. ú. Znojmo-město, okr. Znojmo)	183

Eneolit, Eneolithic, Äneolithikum	185
Bílovice-Lutotín (k. ú. Bílovice, okr. Prostějov)	185
Blučina (okr. Brno-venkov)	185
Brno (k. ú. Maloměřice, okr. Brno-město)	185
Brno (k. ú. Slatina, okr. Brno-město)	186
Brno (k. ú. Štýřice, okr. Brno-město)	187
Březová (k. ú. Březová u Vítkova, okr. Opava)	188
Držovice (k. ú. Držovice na Moravě, okr. Prostějov)	189
Dřevohostice (okr. Přerov)	191
Hradčany (k. ú. Hradčany na Moravě, okr. Přerov)	191
Hruška (okr. Prostějov)	192
Kelč (okr. Vsetín)	193
Kelč (okr. Vsetín)	193
Kralice na Hané (okr. Prostějov)	194
Litovel (k. ú. Rozvadovice a Unčovice, okr. Olomouc)	194
Olomouc (k. ú. Slavonín, okr. Olomouc)	195

Olišany u Prostějova (okr. Prostějov)	195
Podolí (k. ú. Podolí u Brna, okr. Brno-venkov)	196
Prostějov (k. ú. Čechovice u Prostějova, okr. Prostějov)	196
Přerov (k. ú. Lýsky, okr. Přerov)	197
Přerov (k. ú. Předmostí, okr. Přerov)	198
Rousínov (k. ú. Vítovice, okr. Vyškov)	199
Úvalno (okr. Bruntál)	199
Zlín (k. ú. Malenovice u Zlína, okr. Zlín)	200
Doba bronzová, Bronze Age, Bronzezeit.	201
Bílovice-Lutotín (k. ú. Bílovice, okr. Prostějov)	201
Blučina (okr. Brno-venkov)	201
Blučina (okr. Brno-venkov)	202
Borotín (k. ú. Borotín u Boskovic, okr. Blansko)	202
Buk (okr. Přerov)	203
Drozdov (okr. Šumperk)	204
Držovice (k. ú. Držovice na Moravě, okr. Prostějov)	204
Dubicko (okr. Šumperk)	205
Hněvotín (okr. Olomouc)	206
Hnojice (okr. Olomouc)	206
Hulín (k. ú. Záhlinice, okr. Kroměříž)	207
Hustopeče (k. ú. Hustopeče u Brna, okr. Břeclav)	207
Jiřice u Miroslavi (okr. Znojmo)	208
Jiříkovic (okr. Brno-venkov)	208
Kobylnice (k. ú. Kobylnice u Brna, okr. Brno-venkov)	208
Kožušany-Tážaly (k. ú. Tážaly, okr. Olomouc)	209
Kralice na Hané (okr. Prostějov)	209
Křenovice (k. ú. Křenovice u Slavkova, okr. Vyškov)	210
Litovel (k. ú. Rozvadovice, k. ú. Unčovice, okr. Olomouc)	210
Loučka (k. ú. Loučka u Valašského Meziříčí, okr. Vsetín)	211
Malešovice (okr. Brno-venkov)	211
Město Albrechtice (k. ú. Linhartovy, okr. Bruntál)	211
Moravské Knínice (okr. Brno-venkov)	212
Moravský Písek (okr. Hodonín)	212
Mostkovic (okr. Prostějov)	213
Nivnice (okr. Uherské Hradiště)	213
Nížkovice (okr. Vyškov)	214
Olbramovice (k. ú. Olbramovice u Moravského Krumlova, okr. Znojmo)	215
Olomouc (k. ú. Slavonín, okr. Olomouc)	216
Osek nad Bečvou (okr. Přerov)	217
Podmolí (okr. Znojmo)	218
Prostějov (k. ú. Čechovice u Prostějova, okr. Prostějov)	219
Prostějov (k. ú. Krasice, okr. Prostějov)	219
Prostějov (okr. Prostějov)	219
Prostějov (k. ú. Žešov, okr. Prostějov)	220
Přerov (k. ú. Lýsky, okr. Přerov)	221
Přerov (k. ú. Předmostí, okr. Přerov)	222
Rataje (k. ú. Popovice u Kroměříže, okr. Kroměříž)	223
Rousínov (k. ú. Vítovice, okr. Vyškov)	223
Rozstání (k. ú. Rozstání pod Kojálem, okr. Prostějov)	223
Senička (okr. Olomouc)	224
Slatinky (okr. Prostějov)	224
Šelešovice (okr. Kroměříž)	225
Tišnov (okr. Brno-venkov)	226
Troubsko (okr. Brno-venkov)	226
Týn nad Bečvou (okr. Přerov)	227
Velké Bílovice (okr. Břeclav)	227
Velké Němčice (okr. Břeclav)	228
Velké Opatovice (okr. Blansko)	229

Vřesovice (k. ú. Vřesovice u Prostějova, okr. Prostějov)	230
Zašová (okr. Vsetín)	232
Zlín (k. ú. Malenovice u Zlína, okr. Zlín)	233
Znojmo (k. ú. Znojmo-město, okr. Znojmo)	233
Doba železná, Iron Age, Eisenzeit	235
Blažovice (okr. Brno-venkov)	235
Blučina (okr. Brno-venkov)	235
Brno (k. ú. Trnitá, okr. Brno-město)	235
Brno (k. ú. Štýřice, okr. Brno-město)	236
Brno (k. ú. Štýřice, okr. Brno-město)	236
Dambořice (okr. Hodonín)	237
Hluboké u Kunštátu (okr. Blansko)	238
Hněvotín (okr. Olomouc)	238
Holubice (okr. Vyškov)	239
Hulín (okr. Kroměříž)	239
Hulín (k. ú. Záhlinice, okr. Kroměříž)	240
Kobylnice (k. ú. Kobylnice u Brna, okr. Brno-venkov)	242
Kralice na Hané (okr. Prostějov)	242
Lanžhot (okr. Břeclav)	242
Loučany (k. ú. Loučany na Hané, okr. Olomouc)	243
Napajedla (okr. Zlín)	243
Olomouc (k. ú. Slavonín, okr. Olomouc)	243
Plumlov (k. ú. Žárovice, okr. Prostějov)	244
Pravčice (okr. Kroměříž)	244
Prostějov (k. ú. Domamyslice, okr. Prostějov)	244
Přerov (k. ú. Lýsky, okr. Přerov)	245
Tišnov (okr. Brno-venkov)	246
Troubsko (okr. Brno-venkov)	246
Troubsko (okr. Brno-venkov)	246
Troubsko (okr. Brno-venkov)	247
Tršice (okr. Olomouc)	247
Zlín (k. ú. Malenovice u Zlína, okr. Zlín)	247
Doba římská a doba stěhování národů, Roman Age and Migration Period	
Römische Kaiserzeit und Völkerwanderungszeit	249
Blučina (okr. Brno-venkov)	249
Držkovice (okr. Opava)	249
Hněvotín (okr. Olomouc)	249
Hulín (k. ú. Záhlinice, okr. Kroměříž)	250
Kobylnice (okr. Brno-venkov)	250
Litovel (k. ú. Rozvadovice, k. ú. Unčovice, okr. Olomouc)	251
Moravský Krumlov (okr. Znojmo)	251
Náklo (okr. Olomouc)	253
Oldříšov (okr. Opava)	254
Opava (k. ú. Komárov u Opavy, okr. Opava)	255
Přerov (k. ú. Předmostí, okr. Přerov)	255
Vlčnov (okr. Uherské Hradiště)	256

STUDIE A KRÁTKÉ ČLÁNKY
CASE STUDIES AND SHORT ARTICLES
STUDIEN UND KURZE ARTIKEL

Recenzovaná část

Peer-reviewed part

Rezensierte Teil

NOVÁ POHŘEBIŠTĚ KULTURY SE ŠŇUROVOU KERAMIKOU NA STŘEDNÍ MORAVĚ (DOSAVADNÍ VÝSLEDKY HORIZONTÁLNÍ STRATIGRAFIE)

NEUE GRÄBERFELDER DER SCHNURKERAMIKKULTUR IN MITTELMÄHREN (BISHERIGE ERGEBNISSE DER HORIZONTALEN STRATIGRAFIE)

JAROSLAV PEŠKA

Abstract

New burial grounds of the MCWC in the central Moravia (today results of the horizontal stratigraphy).

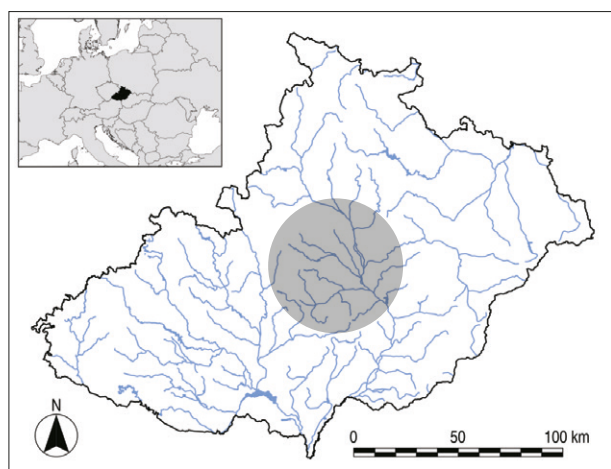
Extensive rescue excavations in Central Moravia in the period 1997–2006 have produced more than 150 graves (18 sites). This quantity represents more than one quarter of the Moravian resource fund (28 %). This is a smaller barrow cemeteries (30–40 graves) at considerable distances from each other located on top of the landscape dominants. The distance between the graves of tens of meters and the absence of superpositions confirm the assumption for original simple burial mounds above the graves (only 3 × burials under collective burial mound). An internal wooden chamber structures are a specific feature of Central Moravia. An orientation of graves is significant in the axis north – south (with deviations). Empty space around the graves with the distinctive grave goods may indicate exceptional social position of the deceased. All members of a community were buried; a burial rite with sexual differentiation is strictly adhered. Cases of sexual accumulation or dividing necropolis are reported (Nemilany 1, Nemilany 3). Secondary manipulation can be related to unusual ritual practices. Horizontal stratigraphy many charitable gifts is linked to the relative chronology as well as the social structure of burial groups. We don't reflect the sole fixation of specific artefacts on gender or age bracket of the deceased. All burial grounds belong to the local MCWC. Contexts such as a pottery in the grave goods raise the need for the new internal culture chronology. Unequal grave goods especially male burials indicate the germs of social differentiation bearers of MCWC.

Keywords

Moravia – Corded Ware culture – cemeteries – horizontal stratigraphy

I. Vymezení tématu

Velkoplošné, ale i drobnější záchranné archeologické výzkumy v oblasti střední Moravy přinesly a stále přinášejí nové a nové doklady pohřebních aktivit reprezentantů mlado- a pozdně eneolitického období (Peška 2004a; 2004b). Dominantní postavení mezi nimi zauímají pohřebiště nositelů moravské skupiny kultury se šňurovou keramikou (MŠK), včetně zachycení jednotlivých hrobů, které větší skupinu pohřbů jistě indikují. Co do počtu nalezišť se v daleko menší míře setkáváme s výzkumy nekropolí kultury zvoncovitých pohárů (KZP), zato však v poslední době velkých rozměrů (157 hrobů KZP v Hošticích 1 „Za Hanou“: Bálek a kol. 2003; Matějčková, Dvořák 2014; zcela nově asi 90 hrobů zachycených na severním okraji nekropole ve Stříbrnicích-Lopatách: nepublikovaný výzkum A. Tajera).

Poloha studované oblasti na mapě Moravy.
Location of the study area on the map of Moravia.

Na katastru Hulína na východní Moravě došlo v době zcela nedávné k odkryvu podstatné části pohřebiště starší KZP (na tři desítky hrobů, orientace ve směru západ – východ, hrob kovolitce: Berkovec, Peška 2006; Peška 2013). Objev kostrového hrobu jevišovické kultury při stavbě dálnice D1 na lokalitě Kroměříž 3-Miňůvky, trať Křivky z podzimu roku 2005 (Tajer 2006; Peška, Tajer 2006) je pak naprostým unikátem. Prvotní přehledná informace a stručná charakteristika vybraných nových středomoravských pohřebních areálů kultury se šňůrovou keramikou je předmětem tohoto příspěvku.

II. Pramenná základna

Z dosavadních záchranných výzkumů Archeologického centra Olomouc (ACO) v období 1997–2006 je k dispozici z 18 nalezišť více než 150 hrobů MŠK, převážně z okolí Olomouce (obr. 1). Jednotlivé hroby byly již publikovány (Peška 1998; 2002), některá pohřebiště jsou zmíněna v širších souvislostech (Peška 2000a; 2000b; 2004a; 2004b; 2010; 2011; Bém a kol. 2001). V rámci přípravy výstavby trasy dálnice D 1 jsou v poslední době nová pohřebiště odkrývána také východně řeky Moravy (Hulín 1, Hulín 2, Hulín-Pravčice 1) a na Kroměřížsku (Bezměrov 1), resp. Přerovsku (Stříbrnice 1), kde je jejich výzkum prakticky v počátcích (obr. 2). Geograficky navazují na šňůrová pohřebiště východně od Vyškova na katastrech

obcí Ivanovice na Hané (lokality 3/2, 4, 7), Hoštice (lokality 4) a Mořice (lokality 2; Bálek a kolektiv 2003; Parma 2005) a Vyškov-Legerní pole s celkovým počtem hrobů blízcím se číslu 50 (konkrétně 51: Kolář a kol. 2011). Tato pohřebiště jsou prostorově propojena s pohřebními okrsky prozkoumanými při výzkumu dálnice D1 v prostoru mezi Brnem a Vyškovem, odkud je zveřejněno celkem 63 hrobů MŠK (Čižmář, Geisler 1998). Ty doplňují skupinky hrobů nebo jednotlivé hroby z Modřic a Vyškova-Nosálovic nebo Vyškova „Legerního pole“ (Mikulková 1998; Matějčková 2000; Šmíd 2003; Kos 2004). Z Prostějovska je nově známo asi na 30 hrobů (Čižmář, Šmíd 1996; Šmíd 1998). Na střední Moravě tak dnes disponujeme asi 290 novými a většinou dobře dokumentovanými hrobovými celky MŠK.

O jak výraznou a významnou skupinu památek této kulturní formace se jedná, si uvědomíme, srovnáme-li celkovou pramennou základnu kultury se šňůrovou keramikou na Moravě, kterou v drtivé většině tvoří právě hroby (obr. 3, 4). Ve svém přehledu publikovaném v roce 1981 uvádí L. Šebela z oblasti střední Moravy 158 hrobů a 97 mohyl na východní Moravě (Šebela 1981) a M. Buchvaldek uvádí v přehledné práci z roku 1986 pro Moravu 95 nalezišť a 220–240 hrobů (Buchvaldek 1986, obr. 3, 110). Ve své disertaci z roku 1986 pak L. Šebela počítá s 279 hroby, z toho 102 pod mohylou (Šebela 1986, 19 ad.), v roce 1993 při celkovém hodnocení MŠK

Přehled pohřebišť kultury se šňůrovou keramikou na střední Moravě						
Číslo	Lokalita/okres	Trať	Rok výzkumu	Počet hrobů	Převládající orientace	Datace
1	Blatec/OL	Za nádražím	1997	1	JJZ-SSV	IIIa
2	Velký Týnec/OL	Prostřední a zadní hony	1998-9	8	J-S (S-J)	IIIb
3	Olomouc-Nemilany 1/OL	Na kopci a Kapitulní	1999	6	J-S (S-J)	IIIa
4	Bystročice/OL	Na krátkých	1999	1	VSV-ZJZ	IIIa
5	Olomouc-Nemilany 3/OL	Pravá k Nedvězí	2000	37	J-S (S-J)	IIIa
6	Olomouc-Nemilany 5/OL	U lesíka	2000	1	S-J	
7	Olomouc-Slavonín 1/OL	U hvězdárny	2000	11	J-S (S-J)	IIIa
8	Olomouc-Slavonín/OL	Horní lán	2001	6-7	J-S (S-J)	IIIb
9	Olomouc-Řepčín 1/OL	Horní nivy	2004-5	27	J-S (S-J)	IIIa-IIIb
10	Hulín 1/KM	U Isidorka	2004-5	10	J-S (S-J)	
11	Hulín 2/KM	U Isidorka	2005	2	J-S (S-J)	
12	Brodek u Prostějova/PV	Hůrka	2005	3	J-S, JZ-SV, čtverec	
13	Bezměrov 1/KM	Díly	2005-6	23	J-S, S-J	
14	Olomouc-Nemilany 4/OL	Lidická ul.	2005	1	V-Z	
15	Olomouc-Neředín/OL	letišť	2004	1?	?	
16	Vrchoslavice-Vitčice 1/PV	Na dílech	2006	10	J-S, S-J	IIIa-IIIb
17	Stříbrnice 1/PR	Lopaty	2006	14	J-S, V-Z	IIIa-IIIb
18	Hulín-Pravčice 1/KM	U obrázku	2006	9	S-J	
19	Chrástany/KM	Záhumení	2008-9	2	S-J	IIIa
20	Hulín 4/KM	Vrbičné	2008	3	S-J, J-S	II-IIIa
21	Moheňovice/SU	Za penzionem	2008	4	S-J, J-S	IIIb

Obr. 1. Přehled pohřebišť MŠK na střední Moravě z výzkumů Archeologického centra Olomouc v letech 1997–2006.

Abb. 1. Übersicht der MŠK-Gräberfelder in Mittelmähren aus den Ausgrabungen des Archäologischen Zentrums Olomouc in den Jahren 1997–2006.

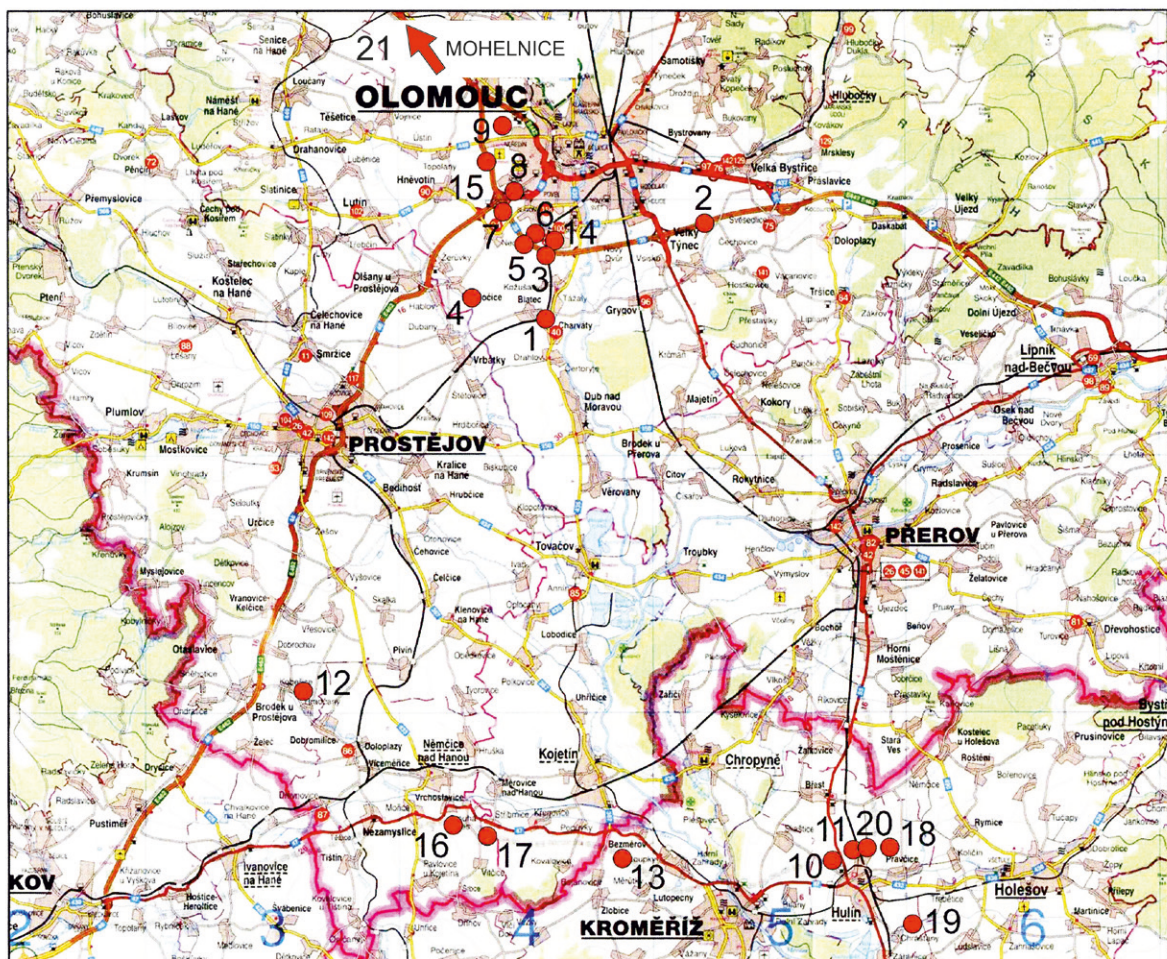
uvádí „minimálně 327 hrobů s 339 jedinci. 102 hroby byly překryty mohylovým násypem“ (Šebela 1993, 207). Sem počítá i hroby získané výzkumem dálnice Brno – Vyškov, což je patrné i z přehledu lokalit v později zveřejněném katalogu MŠK (Šebela 1999).

Střední Morava i s přílehlou částí východní Moravy (skupina východomoravských mohyl) patří ke stěžejní sídelní oikumeně sledované kultury. Prudký nárůst materiálového fondu v poslední době odráží, mimo zvýšený počet výzkumných aktivit, také tuto skutečnost. Za současného stavu výzkumu odhadujeme počet známých hrobových celků z celé Moravy na zhruba 550 (obr. 3). Kolem 290 hrobů na střední Moravě (bez východomoravských mohyl) tak představuje více než polovinu funerálního fondu! Hroby zaznamenané při výzkumech ACO za posledních necelých deset let tvoří jeho výraznou část, jelikož reprezentují více jak čtvrtinu (ca 28 %) celkového moravského inventáře (obr. 4).

III. Charakteristika a topografie pohřebních areálů

Nové výzkumy potvrzují v zásadě starší, ale i novější pozorování v tom smyslu, že pohřební areály lokální MŠK tvoří menší skupiny hrobů v nevelkých vzdálenostech od sebe. Kumulace hrobů, např. v okolí Olomouce, svědčí pro relativně intenzivní osídlení, přičemž nelze plnohodnotně rozhodnout, zda jde vždy o samostatná pohřebiště nebo o skupiny hrobů v rámci větší nekropole (obr. 5).

Vymezení jednotlivých skupin není, vzhledem k prozkoumanému transektu území, většinou možné a tak se nám struktura pohřebních areálů jeví jako hustá síť nevelkých skupin mohylových hrobů (max. 30–40) rozptýlených volně po krajině. V místech s výrazným nahuštěním osídlení se mohou pohřební areály dokonce prolínat nebo působit dojmem splývání do velkých pohřebišť s minimální distancí

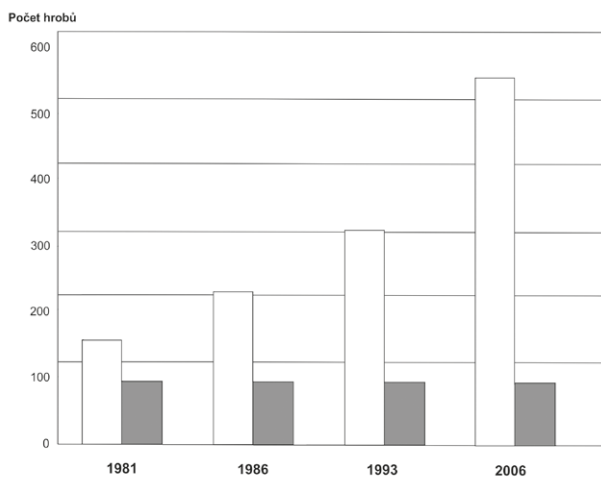

Obr. 2. Mapka střední Moravy s vyznačením nalezišť MŠK (čísla odpovídají tabulce na obr. 1).

Abb. 2. Karte Mittelmähren mit gekennzeichneten Fundstellen MSchK (die Zahlen entsprechen der Tabelle auf Abb. 1).

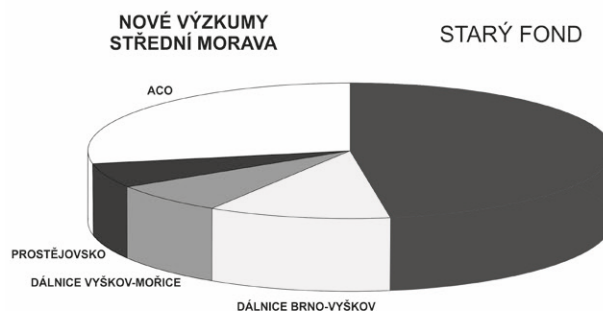
mezi jednotlivými pohřebními okrsky (Velký Týnec, Nemilany 1, Nemilany 3, Nemilany 5, Slavonín 1). Podobný obraz poskytují i skupiny hrobů v oblasti východomoravských mohyl (např. Dřevohostice, Kostelec u Holešova, Prusinovice) a shodná pozorování můžeme učinit prakticky nejen na celé Moravě, ale např. také v Čechách, kde je koncentrace hrobů, resp. skupinových pohřebišť velmi výrazná (Čižmář, Geisler 1998; Buchvaldek, Koutecký 1972; Buchvaldek 1986; 1995; Neustupný, Smrž 1989; Turek 2005).

Při západním a jihozápadním okraji Olomouce se podařilo zcela nově prozkoumat 7 pohřebních okrsků (skupiny hrobů: Nemilany 1, Nemilany 3, Slavonín 1, Řepčín 1, Slavonín-Horní lán; jednotlivé hroby: Nemilany 5, Nemilany 4). Všechny jsou situovány na svah či hranu nebo ještě lépe temeno a četná návrší sprašového tzv. Blatecko-Křelovského zlomu, který zde představuje výraznou pravobřežní terasu řeky Moravy (obr. 5) s nadmořskou výškou v intervalu 214–259 m. Další pohřebiště lze očekávat podél terasy směrem na jih (Blatec, Charváty, Dub nad Moravou, Tovačov). Např. v Blatci je situováno šňůrové pohřebiště podél hrany a na temeni sprašového zlomu, když 1 hrob byl zachycen v trati Za nádražím v nadmořské výšce 226 m (Peška 1998). Do nižší terasy říčky Blaty byl zapuštěn šňůrový hrob z Bystročic (nadmořská výška 220 m; Peška 2002).

Obr. 3. Vývoj pramenné základny kultury se šňůrovou keramikou na Moravě. Levý sloupec: ploché hroby, pravý sloupec: mohyly. (Zdroje: Šebela 1981; Buchvaldek 1986; Šebela 1993; 1999; výzkumy ACO 1997–2006).

Abb. 3. Entwicklung der Quellengrundlage der Schnurkeramikultur in Mähren. Linke Säule: Flachgräber, rechte Säule: Hügelgräber. (Quelle: Šebela 1981; Buchvaldek 1986; Šebela 1993; 1999; Ausgrabungen ACO 1997–2006).

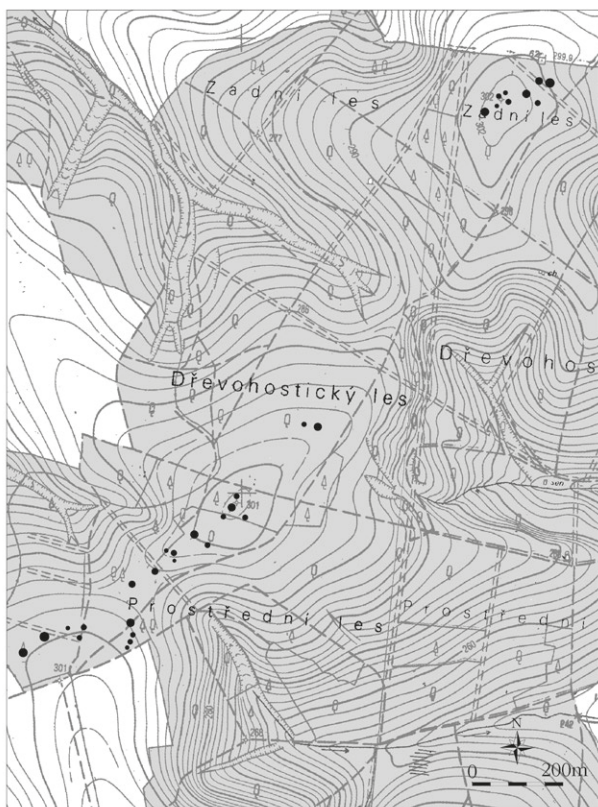

Obr. 4. Skladba současné pramenné základny MŠK na Moravě (jen ploché hroby). Grafy R. Šuba.

Abb. 4. Zusammensetzung der gegenwärtigen Quellengrundlage MSchK in Mähren (nur Flachgräber). Graphen R. Šuba.

Hrobové jámy nositelů MŠK jsou téměř vždy zahloubeny do nejvyšších partií výrazných návrší – místních terénních dominant, což potvrzují i pozorování na dalších nalezištích (Blatec, Hulín 2, Bezměrov 1, Stříbrnice 1). To velmi dobře odpovídá i poloze několika skupin hrobů na mohylníku v Dřevohosticích, kde se koncentrují výhradně na protáhlý hřbet a dvě výrazná vrcholová platá (obr. 6), stejně jako pozorováním např. na Vyškovsku (Čižmář, Geisler 1998, 74). Za skutečně výraznou krajinnou dominantu lze považovat kopec „Hůrka“ na katastru Brodku u Prostějova s nadmořskou výškou 277 m, do jehož vrcholu byly zahloubeny celkem 3 zachráněné šňůrové hroby (výzkum T. Berkovce z léta 2005 uvádí lokalitu nesprávně na k. ú. Kobeřice; Peška 2010, obr. 4–7).

Jiný model, a to možná i z hlediska velikosti, příp. uzavřenosti, či vzdálenosti mezi pohřebními skupinami, mohou představovat patrně kompletně prozkoumané skupiny hrobů umístěné na mírné svahy návrší v Olomouci-Slavoníně, Horním lánu (6–7 hrobů) nebo 8 hrobů v Hulíně 1, příp. na mírné návrší ve Velkém Týnci (1. skupina hrobů) v nadmořské výšce 230, 196, resp. 244 m. Nálezy z inundace prakticky neznáme, neboť i místo nálezu šňůrové keramiky na Šemberově, resp. Křivé ulici (Dehnerová 2001), či kostrový hrob zachycený při výzkumu obchodního domu Prior na Mořickém náměstí v Olomouci (Šebela 1999, 118), se nachází na svahu tzv. Michalského návrší nad inundčním pásmem Moravy. Pokud se dá vůbec hovořit o sklonu svahů, byly preferovány východně, jihovýchodně a jižně, příp. jihozápadně orientované svahy. Vzdálenost od vodních toků se pohybuje v rozmezí desítek až několika stovek metrů (200, 400, ale také 1000 nebo 1200 m), ovšem tento aspekt ani v bezvodých oblastech asi nehrál u pohřebních areálů rozhodující úlohu (cf. Turek 2005, 268).

Obr. 6. Dřevohostice-Dřevohostický les. Nový plán mohylníku zaměřený pomocí GPS. Plány P. Grenar.

Abb. 6. Dřevohostice-Dřevohostický les. Neuer Plan des Hügelgräberfeldes, gemessen mithilfe GPS. Pläne P. Grenar.

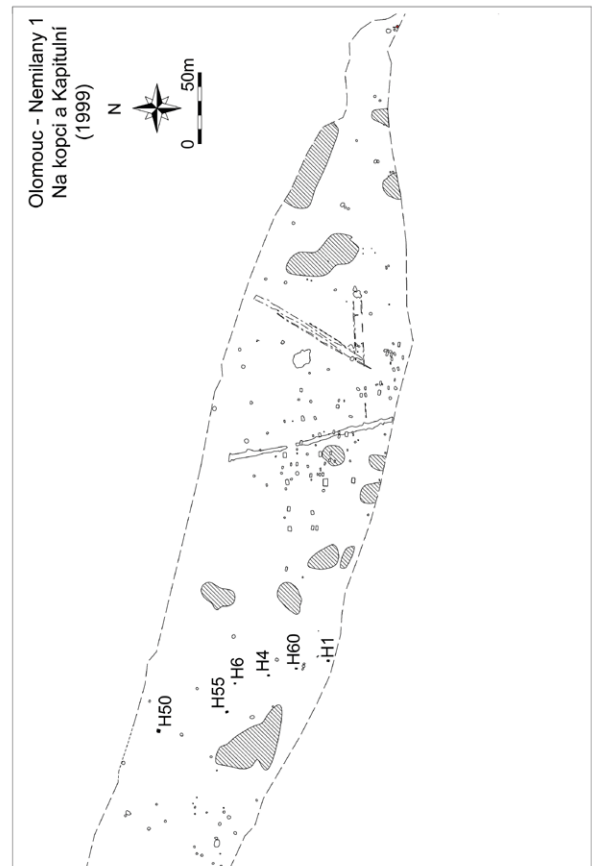
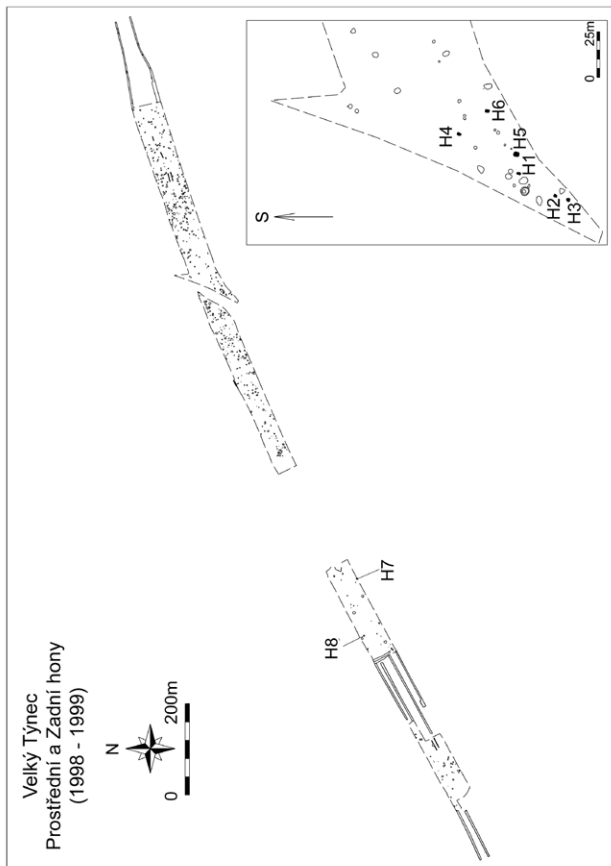
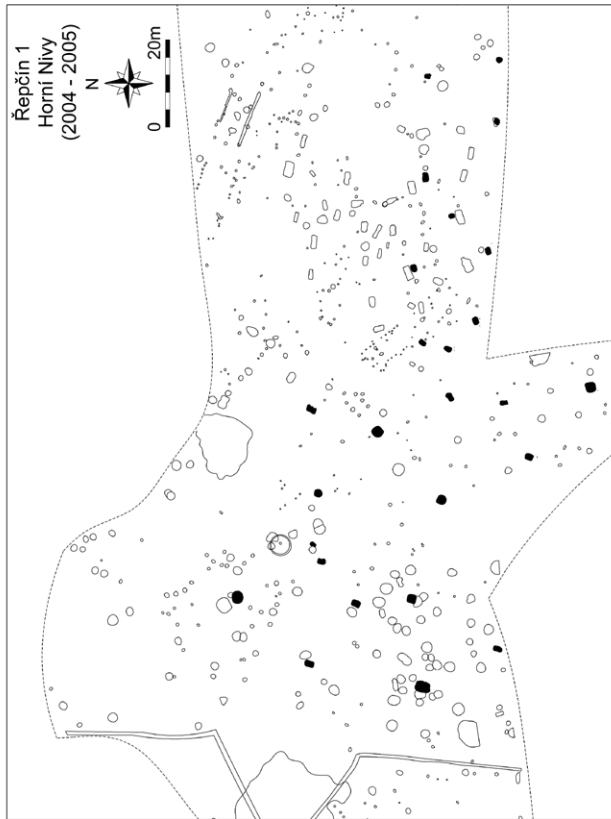
Vzdálenost mezi jednotlivými nalezišti, např. v okolí Olomouce, není větší než 1–2 km, výjimečně více (Řepčín 1), i když naše poznatky jsou díky velikosti prozkoumaných ploch v tomto ohledu pořád velmi mezerovité (obr. 5) a při výrazné kumulaci jednotlivých hrobů či skupin hrobů není vždy jasné, kde jedno pohřebiště končí a jiné začíná (mj. také otázka současnosti pohřebních skupin). Tak např. ve Velkém Týnci ležela skupina 6 šňůrových hrobů 680 m od dalších dvou hrobů MŠK se sekeromlaty, takže bychom zde měli možná uvažovat minimálně o dvou samostatných pohřebních okrscích. Vzdálenost obou těchto hrobů je přitom nezvykle veliká (123 m), mezi nimi ani v okolí další hroby nalezeny nebyly. Jelikož se oba hroby nacházely při kraji zkoumaného pruhu tělesa dálnice, hypoteticky lze uvažovat o existenci dalších dvou pohřebních skupin (obr. 7). Tomu by např. odpovídala nálezová situace v Hulíně 1, kde byl kromě skupiny 9 hrobů MŠK prozkoumán další zatím izolovaný hrob (H 7), ležící 120 m severo-severozápadním směrem (obr. 8). Podobné vzdálenosti (někdy menší nebo větší) jsou signifikantní pro rozsáhlá skupinová šňůrová pohřebiště v Čechách (cf. Buchvaldek 1987, 158; Buchvaldek, Koutecký 1972; Neustupný, Smrž

1989). Při vymezení pomyslného čtyřúhelníku lokalit na katastru Nemilan zaznamenáváme interval mezi 735 až 1170 m (obr. 5). Nejpočetnější uskupení hrobů v Nemilanech 3 se nachází na dohled k zatím izolovanému dětskému hrobu z polohy Nemilany 5-U lesíka (vzdálenost 735 m), přičemž se ukazuje, že i tímto směrem může pohřebiště pokračovat. Další nekropole na katastru Slavonína (Slavonín 1 a Slavonín-Horní lán) leží o něco dále (1630, resp. 2140 m) a jejich vzájemná vzdálenost činí 1180 m. Více než 3,5 km směrem na sever je situováno pohřebiště v Řepčíně 1 (obr. 5). Předpokládáme hypoteticky další šňůrové pohřební areály, dosavadním výzkumem dosud neprokázané, přinejmenším v místech okolních výrazných návrší a interval jejich výskytu se ustálí někde mezi 700–900 m, výjimečně do 1,5 km (obr. 5). Konečné slovo však bude mít až podrobné vyhodnocení všech nálezů, včetně interní chronologie jednotlivých skupin hrobů.

Naše pozorování v zásadě nejsou v rozporu se situací např. v Čechách, kde se ve středním Poohří uvádí interval pohřebních areálů 3–5 km, zatímco v okolí Mostu jen 1–2,5 km, což se blíží zjištěním na území Prahy (Neustupný 1965, 410; Koutecký, Muška 1979, 19; Turek 2005, 269). Poukazuje se na blízkost vodních toků a osazování okrajů říčních teras s velkou hustotou nalezišť při absenci nálezů z bezvodých plání a hřebenů mezi vodními toky (cf. Neustupný 1965; Buchvaldek 1995). Jiné regiony poskytují i poněkud odlišné informace (cf. Koutecký, Muška 1979, 19–20; Buchvaldek 1987, 159; Turek 2005). Na Moravě máme doložena četná pohřebiště na hřbetech krajinných dominant, na bezvodých planinách nebo ve větší vzdálenosti od vodního zdroje s dobrou viditelností do okolí (cf. Kolář a kol. 2011, 48–53). Zatím se zdá, že jde především o naleziště na střední a východní Moravě. Zvláště výrazná je tato situace v oblasti tzv. východomoravských mohyl (např. Dřevohostice: obr. 6).

Obr. 7. Velký Týnec: celkový plán prozkoumané plochy s vyznačením polohy hrobů H 7 a H 8; ve výřezu hlavní skupina hrobů MŠK. Řepčín 1: část celkového plánu naleziště s pohřebištěm MŠK. Olomouc-Nemilany 1: celkový plán lokality s polohou hrobů MŠK. Řepčín 1: Plán pohřebiště MŠK s hypotetickými mohylovými násypy o průměru 5 (tečkovaně) a 10 m.

Abb. 7. Velký Týnec: Gesamtplan der erforschten Fläche mit Kennzeichnung der Gräber H 7 und H 8; im Ausschnitt die Gräberhauptgruppe MSchK. Řepčín 1: Teil des Gesamtplans der Fundstelle mit Gräberfeld der MSchK. Olomouc-Nemilany 1: Gesamtplan der Lokalität mit Lage der Gräber MSchK. Řepčín 1: Gesamtplan des Gräberfelds MSchK mit hypothetischen Hügelauflauffüllungen eines Durchmessers von 5 (gepunktet) und 10 m.

IV. Skupinová pohřebiště

Zatímco v Čechách (Buchvaldek 1986; 1995) máme z období kultury se šňůrovou keramikou k dispozici řadu velkých skupinových pohřebišť, z nichž největší obsahují několik (až 10) výrazných pohřebních skupin (nejčastěji mezi 20–40 hroby) a celkový počet nezdířka přesahuje desítky či stovky hrobů rozprostřených na velké ploše (2 až 130 ha), je situace na Moravě jiná a nejedná se o záležitost stavu výzkumu. Výsledky nových, často velkoplošných odkryvů přinášejí opakovaný obraz menších skupinových pohřebišť MŠK, jejichž kvantita v poslední době výrazně narůstá (obr. 3, 4). Příliš odlišná, a to i co do vzdálenosti mezi pohřebišti, není ani situace na nedávno prozkoumaných šňůrových nekropolích v Dolním Rakousku v údolí řeky Traisen, jižně od Dunaje (Neugebauer 1993, 51–54; 1994, 23–35; Neugebauer-Maresch 1994; Neugebauer, Neugebauer 1992; 1997). Bližší klasifikaci, vzájemné prostorové vztahy a vazby uvnitř i mezi skupinami (některé handicap – viz výše) se může pokusit vyřešit jen komplexní analýza všech získaných informací.

Dosud největší pohřebiště MŠK představuje lokalita Nemilany 3, kde výzkum zachytil celkem 37 kostrových hrobů (Kalábek, Tajer, Vitula 2001) v protáhlém pásu ve směru severo-severozápad – jiho-jihovýchod na ploše ca 520 × 115 m (59 800 m²). Hroby jsou seskupeny do 2–3 výraznějších kumulací (spíše než o samostatných skupinách lze uvažovat o uskupeních či podskupinách) s několika izolovanými pohřby mezi nimi a vzájemnou distancí v řádu desítek metrů (obr. 8). Celé pohřebiště působí dojmem jedné velké skupiny hrobů s možným pokračováním severovýchodním a téměř jistě jihozápadním směrem (částečně doloženo archeogeofyzikálním měřením). Stanovení celkového počtu hrobů komplikuje přítomnost šňůrové keramiky v několika sídlištních objektech (obj. 5, 18, 38: může se jednat o porušené hroby). Druhým největším pohřebním areálem je skupina prozkoumaná na katastru Řepčína se 27 hroby, rozloženými vcelku pravidelně na ploše 145 × 65 m (9 425 m²). V místě křížení hlavní trasy komunikace s cyklistickým nadjezdem se podařilo bezpečně vymezit severní, částečně také západní, východní a náznakem snad i jižní okraj pohřebiště, takže celá skupina nečítala původně více než 40 hrobů a zabírala plochu maximálně něco kolem 1 ha (obr. 7). Převažují kostrové hroby, doložen je i žárový rítus (2×) a snad i 1 birituální pohřeb (Kalábek 2006).

Opravdu malá skupinová pohřebiště, nemající ve svém bezprostředním okolí adekvátní protějšky, představují kompletně prozkoumané funerální areály ve Slavoníně-Horním lánu a na lokalitě Hulín 1 (obr. 8). V prvním případě se hroby (celkem 7) koncentrovaly na ploše pouhých zhruba 1 000 m² (47 × 21 m) a ve druhém bylo 9 hrobů MŠK situováno do oválu

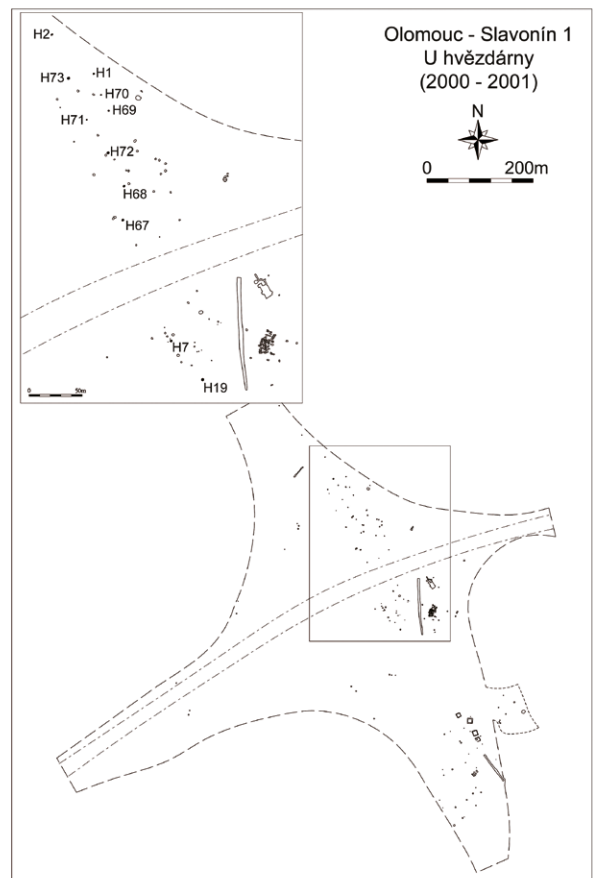
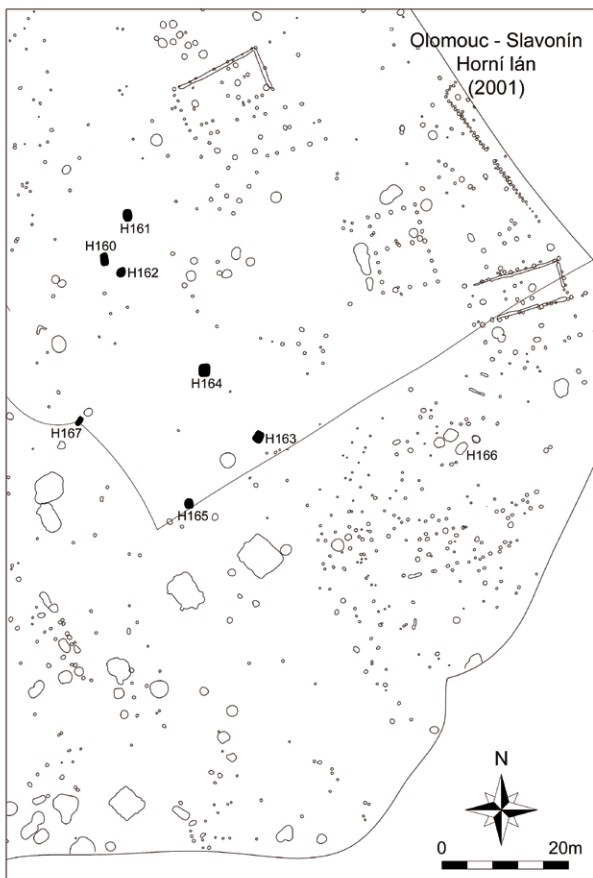
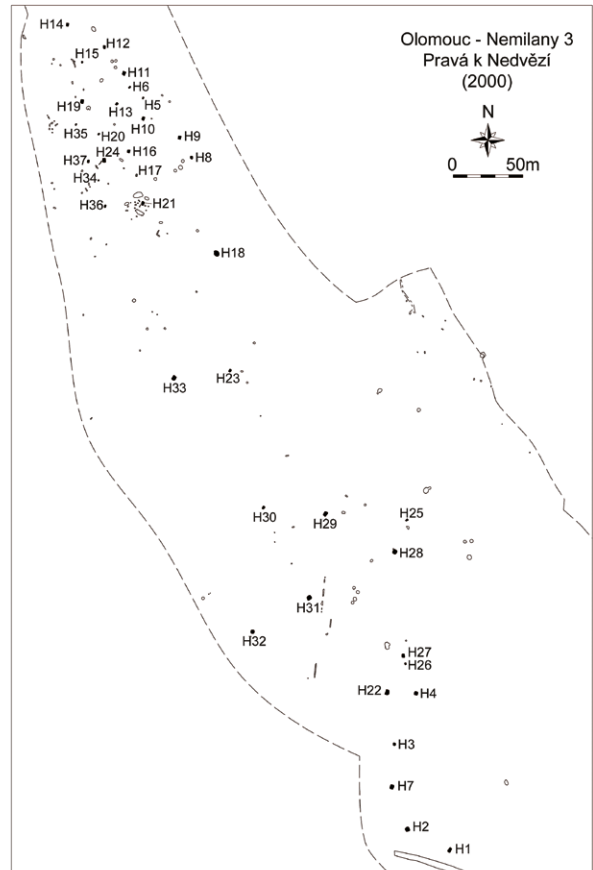
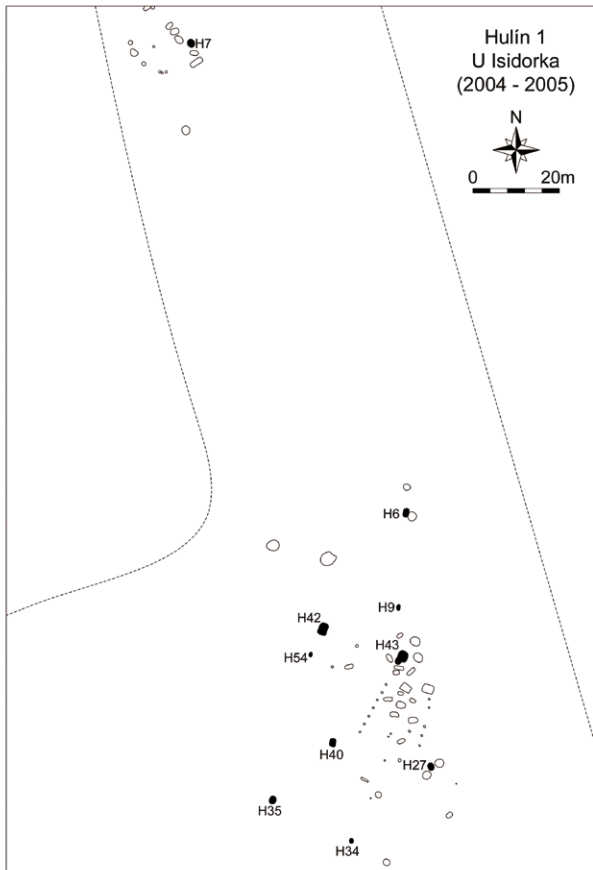
o rozměrech ca 80 × 35 m (ca 2 800 m²). Naproti tomu v Nemilanech 1 a ve Slavoníně 1 jsou šňůrové hroby seřazeny do dlouhých řad za sebou, resp. řetězců s relativně pravidelnými odstupy, táhnoucí se přibližně v ose sever – jih (ve Slavoníně 1 je řada v severní části zdvojená). Podobně působí i dvojice hrobů na lokalitě Hulín 2. Hroby nevytvářejí žádné výraznější skupiny ani podskupiny. Mezeru o velikosti asi 122 m mezi hroby ve Slavoníně 1 lze spolehlivě vysvětlit dřívější výstavbou silnice Olomouc – Prostějov, která v těchto místech příslušné hroby MŠK (odhadem 3–4) zničila (obr. 7 a 8).

Za neúplně prozkoumané je nutno považovat skupinky hrobů u Velkého Týnce (asi ve všech případech), ale také v Hulíně 2. V Brodce u Prostějova mohl být zbytek pohřebiště zničen těžbou lomu. U ojedinele zachycených hrobů v Blatci, Bystročicích nebo Nemilanech 4-Lidické ulici či Nemilanech 5-U lesíka lze odůvodněně předpokládat přítomnost dalších pohřbů v okolí, přestože izolované hroby doloženy máme (Rousínovec: Čížmář, Geisler 1998, 74).

Dosavadní výzkum šňůrových pohřebišť na střední Moravě tedy poskytuje obraz relativně husté sítě menších skupin hrobů (max. do 40, většinou kolem 20, ale často i méně než 10), často (ne výlučně) situovaných na temena místních krajinných dominant, kde se kumulují do pravidelných skupin či seskupení nebo vytvářejí dlouhé linie až řetězce. Tento stav neodporuje zjištěním na dochovaných mohylnicích v oblasti východní Moravy (cf. Šebela 1999, Pl. 174–177). Dalším modelem jsou malá skupinová pohřebiště v nižších polohách, na mírných návrších nebo jejich svazích.

Obr. 8. Hulín 1: část celkového plánu naleziště s hroby MŠK. Olomouc-Nemilany 3: celkový plán největšího pohřebiště MŠK. Olomouc-Slavonín: skupina hrobů MŠK v segmentu prozkoumané plochy. Olomouc-Slavonín 1: plán prozkoumané plochy mimoúrovňové křižovatky. Ve výřezu poloha hrobů MŠK.

Abb. 8. Hulín 1: Teil des Gesamtplans der Fundstelle mit Gräbern MSchK. Olomouc-Nemilany 3: Gesamtplan des größten Gräberfeldes MSchK. Olomouc-Slavonín: Grabgruppe MSchK im Segment der durchforschten Fläche. Olomouc-Slavonín 1: Plan der durchforschten Fläche der Brückenkreuzung. Im Ausschnitt die Lage der Gräber MSchK.

V. Vzdálenost mezi hroby a otázka mohylových násypů

Pro šňůrová pohřebiště je příznačná velká vzdálenost mezi jednotlivými hroby, která je nejčastěji vysvětlována původním navršením mohylových násypů. Tento jev zaznamenáváme na širším území (např. Buchvaldek 1986; 1987, 156; 1998; Neustupný, Smrž 1989, 293 ad.; Čižmář, Geisler 1998, 75; Dresely 2004; Turek 2005; Kolář a kol. 2011). Dokladem pro území Moravy jsou dosud zachovaná mohylová pohřebiště na východní Moravě mezi řekou Bečvou a Hostýnskými vrchy, kde vzdálenosti jednotlivých mohyl v zásadě odpovídají zjištěním na našich dnes „plochých“ pohřebištích. Distance mezi skupinami mohyl se pohybují v řádu až několika stovek metrů (Dřevohostice – obr. 6; Šebela 1999, Pl. 174–177) a otevírají tak znovu problém příslušnosti jednotlivých hrobů nebo menších skupin v nevelkých vzdálenostech od sebe (ale např. na katastrech více obcí) k několika či jedinému pohřebišti. Zde by mohla pomoci důsledná topografie hrobů MŠK v regionu a její vyhodnocení.

Dalším důkazem existence mohyl v podobě šňůrových hrobů obtočených kruhovým žlábkem zůstává pro Moravu dosud ojedinělý případ z Holubic VII (Čižmář 1985, 403, 408, obr. 2: 1; Čižmář, Geisler 1998, 21, 75, Tab. 2).¹ V Čechách registrujeme takových hrobů již 5 (Čech, Černý 1997, 46, tab. 1; Holodňák 2000; Dobeš, Limburský a kol. 2013, 93 ad.) a rovněž v okolních oblastech (výjimkou je zatím Dolní Rakousko) je jejich počet relativně vysoký (částečně Jockenhövel 1999). Daleko kompaktnějším dojmem, pokud se vzdálenosti mezi hroby týká, působí některá pohřebiště kultury Złota nebo kultury se šňůrovou keramikou v Polsku, i když i tady se objevují náznaky např. vnitřního členění (cf. Krzak 1970; Machnik 1979; Kempisty, Włodarczak 2000).

Při dodržování zásady vzdálenosti mezi nejbližšími sousedy nebo minimálního spojení hrobů (cf. Neustupný, Smrž 1989) zaznamenáváme na střední Moravě nejčastěji interval 15–25 m s většími či menšími odchylkami. Minimální vzdálenost byla zjištěna 5 m (Nemilany 3, H 26 a 27; Slavonín-Horní lán, H 160 a 162) a maximální 50 m (Nemilany 1, H 50 a 55) ve skupinách. Bez ohledu na skupiny se minimální spojení prodlužuje až na 65 a 80 m (Nemilany 3, relativně izolované hroby H 18 a 23) nebo již zmíněné dva hroby (H 7 a 8) z Velkého Týnce ve vzdálenosti 123 m od sebe (pokud nejde již o 2 různé pohřební areály). Relativně pravidelně, bez výraznější kumulace, byly rozmístěny hroby v Řepčíně (obr. 7), naopak několik skupin hrobů lze vyčlenit v Nemilanech 3 (max. 5) s odstupy 60–80 m (obr. 9). Distance hrobů na pohřebištích uspořádaných do skupin je v průměru menší (interval 12,7 až 20,2 m) než u hrobů řazených do linií (27,6–28,55 m). Výjimkou

jsou Nemilany 3, které vykazují průměrnou vzdálenost všech hrobů (tedy bez ohledu na skupiny) až 25,7 m, pouze ve skupinách činí průměr 26,7 m s tím, že jednotlivé skupiny se od sebe dost výrazně liší (15,3 : 38,4 m). Obdobná pozorování jsme zjistili i na dolnorakouských nekropolích (Franzhausen I: 26,1 m; Franzhausen II: 32,4 m; ve skupinách jen 16,0–25,0 m), včetně členění hrobů do skupin, resp. podskupin (Neugebauer-Maresch, Neugebauer 2001, 233 ad.; obr. 9). Podobné výsledky přinesla analýza výzkumu např. v Čachovicích v severozápadních Čechách, kde autoři hroby vzdálené méně než 10 m vyčleňují do podskupin, což podle nich reprezentuje „nenáhodné shlukování nižšího řádu“, přičemž distance nejbližších hrobů je charakterizována minimem mezi 10 a 12 m (Neustupný, Smrž 1989, 291 ad.). Jmenovaní dále uvažují o tom, že sousední hroby se vzdáleností větší než 5 m byly kryty samostatnými mohylami, zatímco menší interval signalizuje pohřby v téže mohyle. Tuto entitu pak vsouvají mezi hrobové podskupiny a jednotlivé hroby (Neustupný, Smrž 1989, 292). Přitom většina hrobů s kruhovými žlábkami v Čechách a na Moravě má skoro identický průměr mezi 9–10 m (výjimkou je žlábek z Hrdlovky: 500–564 cm a nově zjištěný ve Vlněvsi: 350 cm s pohřbem malé holčičky; Holodňák 2000, 88; Dobeš, Limburský a kol. 2013, 97). Poslední údaj je zde považován za spodní hranici velikosti mohyl KŠK v Čechách (Dobeš, Limburský a kol. 2013, 97). Diskuse na téma počtu pohřbů pod jednou mohylou (cf. Německo – hroby zahroubené i nezahroubené do podloží) vyznívá na Moravě ve prospěch individuálního pohřbívání (Křišťuf *et al.* 2012; Hejzman *et al.* 2013). U východomoravských mohyl kolísá průměr mohylových násypů mezi 6 a 15 m (Pavlovice u Přerova až 24,5 m; Šebela 1981,

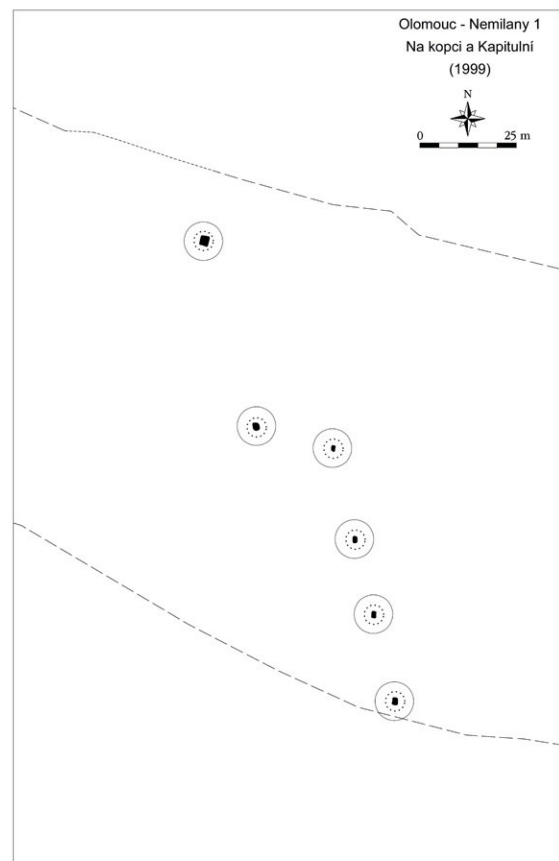
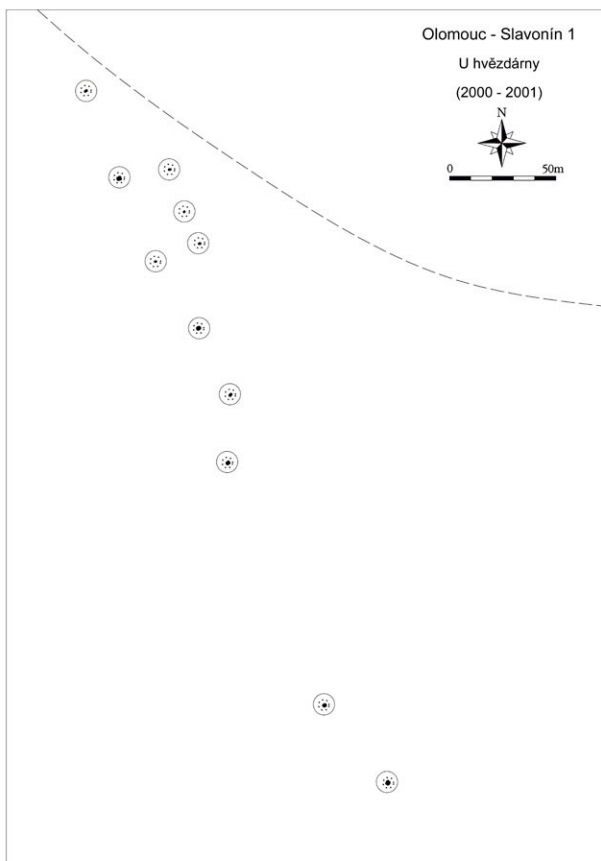
Obr. 9. Olomouc-Nemilany 3: plán pohřebiště s vyznačením skupin hrobů. Franzhausen I: celkový plán pohřebiště s vyznačením skupin a podskupin šňůrových hrobů (plán podle Neugebauer, Neugebauer 1997). Olomouc-Nemilany 3: plán pohřebiště MŠK s hypotetickými mohylovými násypy o průměru 5 (tečkovaně) a 10 m. Franzhausen II: pohřebiště kultury se šňůrovou keramikou s vyznačením skupin a podskupin hrobů.

Abb. 9. Olomouc-Nemilany 3: Plan des Gräberfelds mit Kennzeichnung der Grabgruppen. Franzhausen I: Gesamtplan des Gräberfeldes mit gekennzeichneten Gruppen und Untergruppen der Schnurkeramikgräber (Plan nach Neugebauer, Neugebauer 1997). Olomouc-Nemilany 3: Gesamtplan des Gräberfelds MŠK mit hypothetischen Hügelauflösungen eines Durchmesser von 5 (gepunktet) und 10 m. Franzhausen II: Gräberfeld der Schnurkeramikultur mit Kennzeichnung der Grabgruppen und Untergruppen.

180). Zde si ovšem musíme uvědomit roli dlouhodobé erozní činnosti na konstrukčně jednoduchých násypch. Na námi sledovaných pohřebištích je vzdálenost kolem 5 m nebo menší, a tedy případná úvaha o společné mohyle, prokázána jen ve třech případech (Velký Týnec: H 2 a 3; Slavonín-Horní lán: H 160 a 162; Nemilany 3: H 26 a 27), v dosti výrazné podobě se objevuje na pohřebišti Hoštice 4 (Kolář a kol. 2011, 54, obr. 12). Hroby se vzdáleností méně než 10 m na jedné straně dojmem podskupiny působí (Slavonín-Horní lán, zejména H 160–162), na druhé straně výraznou podskupinu nevytvářejí (Řepčín 1, H 6 a 9). Ani na jednom pohřebišti jsme nezaznamenali superpozici hrobů. Jednalo se tedy o „volná“ mohylová pohřebiště, přičemž velikost jednotlivých násypů mohla být rozdílná (dětské hroby apod.). Situaci při hypotetickém průměru mohylových násypů (5 a 10 m) ukazují celkové plány pohřebišť (obr. 7, 9, 10, 11).

Na některých nekropolích pozorujeme určité nahuštění pohřbů v jistých partiích pohřebního areálu

(severní sektor nejjižnější skupiny nebo celá nejsevernější skupina v Nemilanech 3, severní podskupina ve Slavoníně-Horním lánu), jinde jsou hroby rozloženy pravidelně (Řepčín 1, Hulín 1, Brodek u Prostějova), což platí zejména o „liniových“ pohřebištích (Nemilany 1 a Slavonín 1: obr. 11). Kolem některých hrobů je vymezen relativně velký volný prostor a některé „evokují“ vyloženě centrální pozici. Ty se většinou vyznačují rozměrnou hrobovou jámou (Hulín 1 H 40, 42, 43; Slavonín-Horní lán H 164, 163), někdy s vnitřní úpravou (Hulín 1 H 43, Slavonín 1 H 19) a často relativně bohatou výbavou. Tak např. oba hroby se zlatými ozdobami (Nemilany 3 H 31, Slavonín 1 H 72) měly kolem sebe volný prostor 33–50 m a vykazovaly v rámci své skupiny dominantní postavení (Peška 2004a). Zde lze uvažovat o pohřbech příslušníků vyšší společenské vrstvy, přičemž mohutný mohylový násyp mohl být jedním z vnějších znaků sociálního postavení zemřelého. V jiných případech mohla mít centrální poloha hrobu také jiný, námi dosud nepochopený, kontext.

Obr. 10. Olomouc-Slavonín 1, Olomouc-Nemilany 1: plány pohřebišť MŠK s hypotetickými mohylovými násypy o průměru 5 (tečkovaně) a 10 m.

Abb. 10. Olomouc-Slavonín 1, Olomouc-Nemilany 1: Gräberfelderpläne MSchK mit hypothetischen Hügelauflschüttungen eines Durchmessers von 5 (gepunktet) und 10 m.

Propojování všech sousedících hrobů mezi sebou je komplikovanější (které vzdálenosti vybrat, resp. hodnotit?), ale může mít své opodstatnění při řešení otázky existence, příp. velikosti původních mohyl. O pravidelném a jistě výrazném způsobu povrchového označení hrobů svědčí mj. fakticky úplná absence vzájemné superpozice hrobů na šňůrových nekropolích obecně.

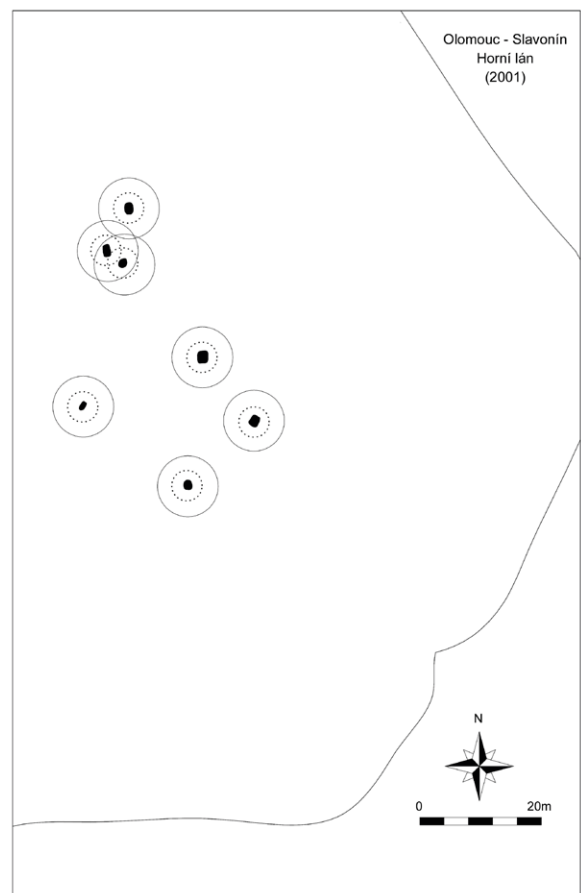
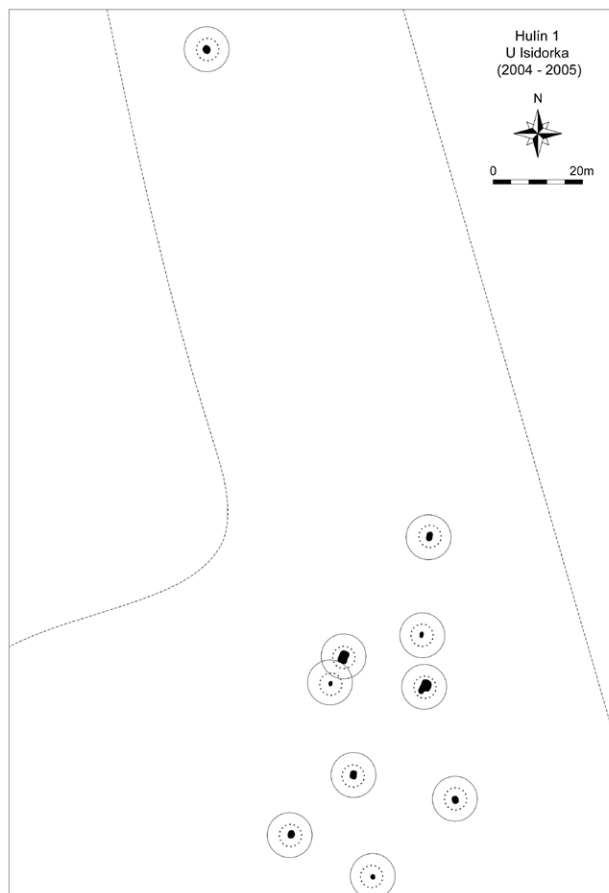
VI. Rozbor pohřebního ritu

VI. 1. Tvar, velikost a hloubka hrobových jam

Drtivá převaha hrobových jam byla vyhloubena do tvaru obdélníku až čtverce s výrazně zaoblenými rohy. Objevují se však i výjimky v podobě oválných nebo téměř kruhových jam (Velký Týnec H 1, 3; Slavonín-Horní lán H 162; Slavonín 1 H 1; Nemilany 3 H 15, 18, 34, apod.). Běžná velikost se pohybuje u dospělých jedinců mezi 2,0–2,5 m se šířkou do 1,5 m,

ale samozřejmě známe i hroby větší. Velké hrobové jámy se objevily např. v Nemilanech 3 H 18 (3,70 × 3,10 × 1,05 m) u dvojhrobu s vnitřní konstrukcí nebo u H 22 (3,05 × 2,75 × 0,80 m) s pohřbem dospělého jedince na pravém boku. Podobná je jim hrobka z Velešovic 1988 H 1 (3,35 × 2,65 × 1,50 m), zatím největší hrob MŠK (4,60 × 2,20 × m) pochází z Vřešovic na Prostějovsku (Šebela 1993, 208). Rozměrný (3,10 × 2,76 × 0,60 m) byl také hrob s kruhovým žlábkem z Holubic VII (Čižmář, Geisler 1998, 74, Tab. 2). Dětské hroby jsou menší, s délkou kolem 1,5 m a šířkou téměř standardně asi 1 m. Výjimkou je pouze H 50 z Nemilan 1 s kostrovou dítěte ve věku 6–8 let, u něhož jsme rozeznali vnitřní konstrukci (obr. 12 vlevo nahoře: 2). Rozměrnější jámy vykazují pochopitelně hromadné pohřby více jedinců (v našem případě dvoj- nebo trojhroby).

Hloubka (měřeno od podloží) kolísá od několika centimetrů až do 1 m, hlubší hroby jsou spíše výjimkou (na Moravě např. mohyly v Letonicích, mohyla 3: 2,45 m; mohyla 6: 2,50 m, cf. Šebela 1993, 208).

Obr. 11. Hulín 1, Olomouc-Slavonín, Horní lán: plány pohřebišť MŠK s hypotetickými mohylovými násypy o průměru 5 (tečkovaně) a 10 m.

Abb. 11. Hulín 1, Olomouc-Slavonín, Horní lán: Gräberfelderpläne MSchK mit hypothetischen Hügelauflaufschüttungen eines Durchmessers von 5 (gepunktet) und 10 m.

V Bystročicích byl hrob s vnitřní dřevěnou komorou hluboký 1,14 m (Peška 2002), podobně oba nejhlubší hroby (1,05 a 1,00 m) na pohřebišti v Nemilanech 3 (H 18 a 28) vykazují stopy vnitřní konstrukce a první byl navíc dvojhrobem. Nejhlubší hrob ve Slavoníně 1 (H 72 hloubka 0,85 m) obsahoval zlatou spirálku a relativně bohatou výbavu (Peška 2004a, obr. 7, 27). Určité náznaky vazeb mezi rozměrnými hrobovými jámami, jejich hloubkou, ale také výjimečnou konstrukcí nebo výbavou již k dispozici jsou (cf. Peška 2004a, 119 ad.) a bude nutno je podrobnou analýzou prokázat, resp. potvrdit.

VI. 2. Vnitřní konstrukce

Šňůrové hroby jsou většinou nápadně svou sytější tmavou výplní. Je to vysvětlováno dutým prostorem a postupným zanášením hrobky jemnou hlínou z nadloží ještě před destrukcí předpokládaného dřevěného stropu (Neustupný, Smrž 1989, 325–326). Autoři se na příkladu Čachovic domnívají, že hroby KZP byly naopak prosté, zasypávané hned při pohřbu (Neustupný, Smrž 1989, 325–326).

Jedním z přímých dokladů vnitřní konstrukce jsou na střední Moravě stále se množící případy oválných kůlových jamek nebo podélných žlábků na dně hrobové jámy. Kromě již publikovaných (Bystročice, Slavonín 1, Nemilany 1 a Nemilany 3: Peška 2002) sem patří další 2 hroby z Nemilan 3 (H18, 28), 1 hrob z Hulína 1 (H 43) a 1 hrob z pohřebiště Slavonín-Horní lán (H 164; obr. 12). Posledně jmenovaný je pak velice zvláštní kombinací úzkého obvodového žlábků a dvou protilehlých řad menších kůlových jamek, představující kompletní vnitřní dřevěné obložení po celém obvodu hrobu (obr. 12 vpravo nahoře). Hrob se nacházel zhruba uprostřed skupiny a měl největší rozměry i hloubku (obr. 8). U hrobů s vnitřní konstrukcí se pravidelně jedná o rozměrné a hluboké hrobky, a to i přesto, že v něm může být uloženo např. malé dítě (Nemilany 1 H 50), jinak ale převažují mužské hroby nebo kostry uložené v mužské poloze na pravém boku, často s příznačnými milodary. Jedině další případy nebo celkové podrobné vyhodnocení mohou prokázat jistou výjimečnost tohoto jevu, která se nám z dosavadních nálezů tak jednoznačně nejevila (cf. Peška 2002, 148). Kromě jakéhosi schůdku v H 10 a dvou částečných stupňů (H 32, 35) na pohřebišti v Nemilanech 3 jsme žádné další úpravy hrobových jam nezaznamenali. Novým případem je rozměrný trojhrob H 815 na lokalitě Ivanovice na Hané 3/2 (Kolář a kol. 2011, 65–68, tab. 36–38).

VI. 3. Orientace hrobů a koster

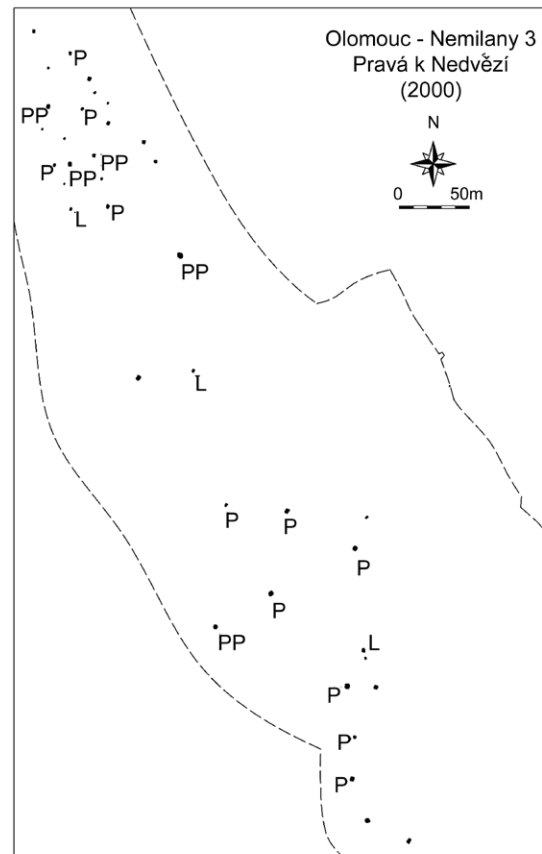
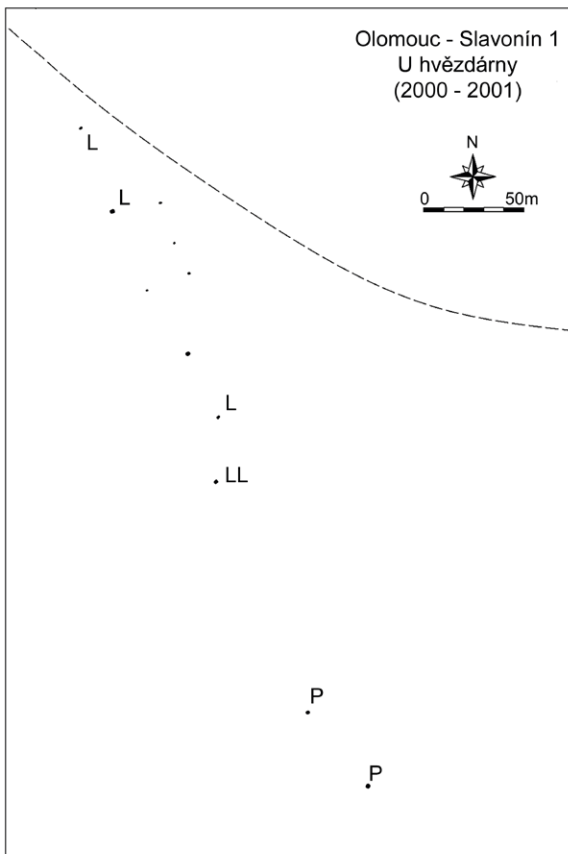
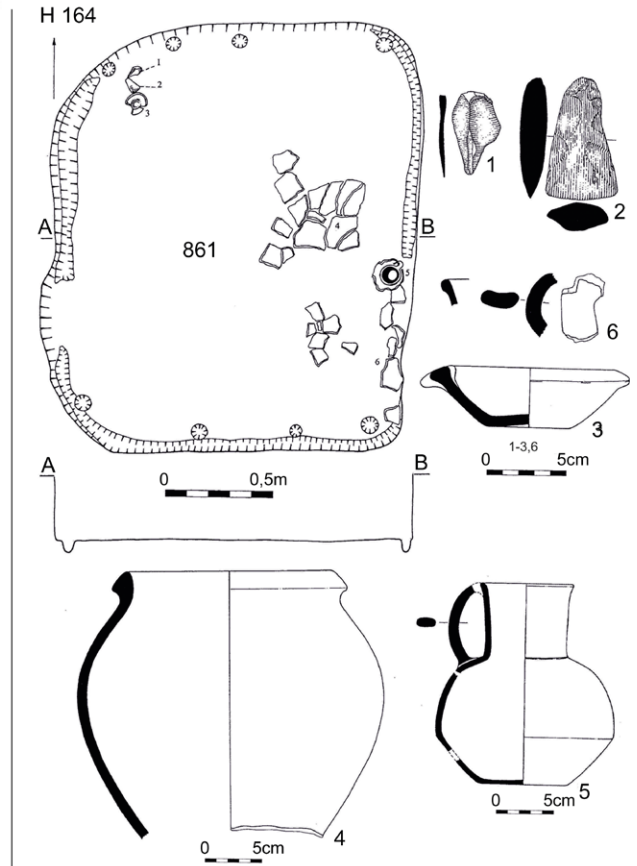
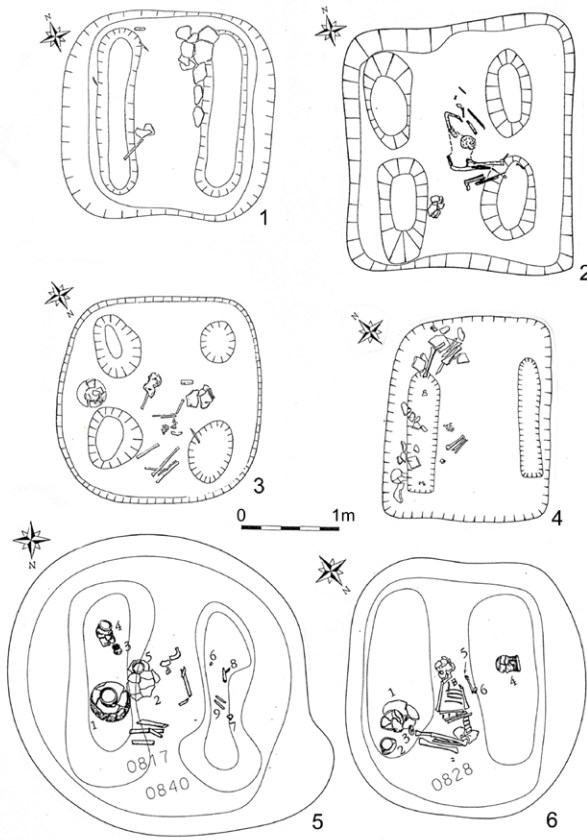
Charakteristickým rysem celého komplexu kultur se šňůrovou keramikou je vcelku přísný kostrový po-

hřební ritus s pohlavní diferenciací mužů a žen a převládající orientací hrobů ve směru západ – východ, kdy příslušníci mužského pohlaví leží ve skrčené poloze na pravém boku, zatímco ženy a dívky spočívají na levém boku s opačnou orientací hlavy (Buchvaldek 1986, 10 ad.; Šebela 1993, 207 ad.). Hrobů s více jedinci je méně než 10 %. Jedná se tedy hlavně o individuální pohřbívání s přísnými a velice konzervativními pohřebními zvyklostmi, aplikovanými na všechny příslušníky společnosti, včetně malých dětí.

Orientace hrobových jam i koster se na všech nově objevených pohřebištích na střední Moravě výrazně liší od standardu (obr. 1). Jednoznačně převažuje osa sever – jih s odchylkami (severo-severovýchod – jiho-jihovýchod, severovýchod – jihovýchod). Objevuje se nejen na Olomoucku nebo Kroměřížsku, ale je potvrzena i ze sousedního Vyškovska a Prostějovska (Čižmář, Geisler 1998, 77–78; Šmíd 1998, 125 ad., tab. 1; Kolář a kol. 2011, 62–63, obr. 20). Také ve skupině východomoravských mohyl převládá směr sever – jih, což potvrzují i nově zkoumané nekropole na východ od řeky Moravy (Hulín 1 a Hulín 2). „Klasicovou“ šňůrovou orientací (západ – východ) vykazuje vlastně pouze H 69 ve Slavoníně 1 a H 40 v Řepčíně 1, orientaci blízkou této ose (západo-jihovýchod – východo-severovýchod) pak jen několik dalších hrobů (Bystročice; Slavonín 1 H1,73; Řepčín 1 H 34; Nemilany 4). Podobná je situace na pohřebištích z trasy dálnice Brno – Vyškov, kde dominuje orientace severovýchod – jihovýchod a jen 9 hrobů

Obr. 12. Hroby MŠK s vnitřní konstrukcí (kresby A. Pešková): 1 Olomouc – Nemilany 3, H 4; 2 Olomouc-Nemilany 1, H 50; 3 Olomouc-Slavonín 1 H 19; 4 Bystročice, Na krátkých 1999; 5 Olomouc-Nemilany 3 H 18; 6 Olomouc-Nemilany 3 H 28. Olomouc-Slavonín: H 164 s vnitřní konstrukcí a inventářem. Olomouc-Slavonín 1: příklad pohřebiště s převahou „ženského elementu“; určité pohřby na levém (L) a pravém (P) boku. Olomouc-Nemilany 3: příklad pohřebiště s převahou „mužského elementu“; určité pohřby na levém (L) a pravém (P) boku.

Abb. 12. Gräber MSchK mit Innenkonstruktion (Zeichnungen A. Pešková): 1 Olomouc-Nemilany 3, H 4; 2 Olomouc-Nemilany 1, H 50; 3 Olomouc-Slavonín 1 H 19; 4 Bystročice, Na krátkých 1999; 5 Olomouc-Nemilany 3 H 18; 6 Olomouc-Nemilany 3 H 28. Olomouc-Slavonín: H 164 mit Innenkonstruktion und Inventar. Olomouc-Slavonín 1: Beispiel eines Gräberfelds mit Übergewicht des „weiblichen Elements“; bestimmbare Bestattungen auf linker (L) und rechter (P) Seite. Olomouc-Nemilany 3: Beispiel eines Gräberfelds mit Übergewicht des „männlichen Elements“; bestimmbare Bestattungen auf linker (L) und rechter (P) Seite.

leželo v ose západ – východ (Čižmář, Geisler 1998, 77–78, tab. 5). Přitom tato opačná orientace, příznačná pro pohřebiště KZP nejen na Moravě (výjimkou je převažující orientace v ose západ – východ na nedávno prozkoumaném pohřebišti v Hulíně 1 – výzkum T. Berkovce v roce 2005), se objevuje na relativně širokém teritoriu střední a východní Moravy (pozoruhodná je pak absence pohřebišť KZP, nikoliv sídlišť na společných lokalitách této oblasti). Při tak vysokém množství „netypicky“ orientovaných šňůrových hrobů se jistě nemůže jednat o náhodu a bude nezbytné tento jev vyhodnotit v širším nadregionálním kontextu. Různorodost orientace hrobů, resp. pohřbů s převahou ve směru sever – jih pozorujeme např. i u plochých hrobů na území Malopolska, kde „tradiční“ osa západ – východ je rovněž zastoupena velmi slabě (Włodarczak 2006, 58 ad., Ryc. 35).

Kostry v zásadě respektují orientaci hrobové jámy a doloženo je jen málo výjimek, kdy je kostra vychýlena o několik stupňů a leží v jámě „šikmo“ (např. Nemilany 1 H 1 a 6; Slavonín-Horní lán H 161). Ukládány jsou na pravý nebo levý bok v závislosti na pohlaví a vůbec se zdá, že jinak je na našich pohřebištech tradiční šňůrový pohřební ritus dodržován, včetně jednotící tendence pohledu k jižní, příp. východní sluneční straně. To znamená, že kostry na pravém boku leží hlavou k J (jiho-jihozápad, jiho-jihovýchod) a naopak kostry na levém boku hlavou k severu (severo-severovýchod, severo-severozápad). Ovšem i tady se najdou výjimky (např. Řepčín 1 H 10 a 19).

Přes malé procento hodnotitelných komponent se zdá, že mírně převažuje uložení koster trupem na zádech a střední až silnější skrčení (zvláště nohou). Uložení rukou i nohou lze hodnotit pouze u omezeného počtu hrobů, u horních končetin se ukazuje celá řada nových poloh (cf. Kolář a kol. 2011, 70–71, obr. 26). Veškerá tato pozorování jsou ztížena velmi špatným stavem dochování antropologického materiálu prakticky na všech hodnocených pohřebištech.

VI. 4. Pohřební ritus

Na nově zjištěných nekropolích jednoznačně dominuje kostrové pohřbívání, k dosud známým žárovým hrobům MŠK (cf. Peška 2004; Langová 2004) nově přistupují dva z Řepčína 1 (H 1 a 6) a jeden z Vrchoslavic-Vitčic 1 (H 8). Ty se v ničem neodlišují od kostrových (shodná orientace a velikost hrobové jámy, běžná výbava). Ve všech případech jde o volně nasypané žárové hroby. Novým příkladem je H 881 z Hoštice 4 (Kolář a kol. 2011, 75). Domněnka o birituálním hrobu (Řepčín 1 H 41), kde měl být uložen žárový pohřeb v nohách kostry (pozorování M. Kalábka), může být podepřena až antropologickým rozbořem.

VI. 5. Hroby s více pohřby

Uložení více jedinců do společné hrobové jámy je z období šňůrové keramiky známo opakovaně. Dvoja a trojhroby jsme zaznamenali také na Moravě (Sivice, Brno, Kostelec u Holešova, Lutín; Šebela 1993, 208 ad.), poněkud zvláštním případem je pohřeb 4 jedinců ve Vážanech nad Litavou (Schirmeisen 1936, 13–14). Stejnou situaci, včetně následného pohřbívání, sledujeme i na sousedním Vyškovsku (Čižmář, Geisler 1998, 75; Kolář a kol. 2011, 73–74, tab. 4 a 5). Celkem 5 dvojhrobů pochází z největšího pohřebiště v Nemilanech 3. Koncentrují se v severní skupině hrobů (3×), samostatně je uložen H 18 s vnitřní konstrukcí a H 32 se nachází při jihozápadním okraji pohřební skupiny. Všichni pohřbení byli uloženi na pravém boku, což je v souladu s převažujícím uložením koster na celém pohřebišti (obr. 12). Ve dvou případech jde o dospělou a mladší dospělou osobu (H 19, 32) a třikrát o kombinaci dospělý – dítě. V H 73 ve Slavoníně 1 ležela mladší dospělá až dospělá kostra na levém boku a antropologicky byly rozeznány ještě kosti dítěte (zachovány jen dolní končetiny). Trojhrob H 67 na tomtež nalezišti byl situován uprostřed nekropole a obě kostry (dospělý ve věku 30–50 let nebo starší a dítě) ležely na levém boku, třetího jedince se blíže určit nepodařilo (posudek M. Sládka). Hrob 18 z Řepčína 1 byl ve své horní části až na úroveň lidských koster narušen mladším objektem. Pozorovány byly zbytky tří skeletů uložených nejspíše vedle sebe hlavami k jihu (antropologická analýza je ve stadiu zpracování). Antipodické uložení nebylo ani v jednom případě zaznamenáno.

VI. 6. Druhotné narušení

U několika hrobů můžeme sledovat druhotné narušení hrobu (sekundární manipulace) spolu se záporným posunutím nebo rozházením skeletu a částečně také inventáře (Bystročice; Nemilany 1 H 4, 50; Slavonín-Horní lán H 167; Řepčín 1 H 17; 5× Bezměrov 1 a 4× Vrchoslavic-Vitčice 1; Tajer 2011), aniž bychom byli schopni rozlišit vlastní druhotný zásah (při tmavé výplni se není čemu divit). To se lokálně podařilo např. v Určicích nebo v Senici na Hané 2, zatímco hroby v Kostelci na Hané I, Mostkovicích a Služíně H 1 byly postiženy vcelku, včetně rozmetání inventáře (Šmíd 1998, 126). Přestože u hrobů s předpokládanou vnitřní konstrukcí by byla jakákoliv manipulace s lidskými pozůstatky v krátké době po pohřbu díky dutému prostoru snazší, není otázka a hlavně smysl sekundárního otvírání u hrobů kultury se šňůrovou keramikou zcela jednoznačná. V hrobě 1 ze Služína byla po zničení skeletu i inventáře hrobová jáma částečně zasypána a nad zničeným pohřbem obětovány dvě ovce (Šmíd 1998, 126, obr. 6: 1a, 1b). S rituálními představami tohoto druhu se u nositelů moravské šňůrové kera-

miky setkáváme poprvé a jsou jen dalším dokladem jejich složitosti a rozmanitosti, kontrastujícími ostře s jejich jinak velmi přísným pohřebním charakterem.

Druhotné otvírání hrobů MŠK sledujeme i na jiných soudobých pohřebištích (cf. Čižmář 1985, 409–410; Čižmář, Geisler 1998, 78–79) a této problematice bude nutno věnovat v budoucnu pozornost především v širších souvislostech. J. Kolář (2011, 76–80) uvádí ve svém souboru až 20 % sekundárně narušených hrobů s výčtem dosavadních standardních zdůvodnění (sekundární depozice, zisk hmotných artefaktů, intencionální znesvěcení), A. Tajer (2011) se kloní k pestrým rituálům a nevylučuje ani kult předků. Relativně vysoký počet druhotně otevřených hrobů je uváděn např. z dolnorakouské lokální ŠK v údolí řeky Traisen (cf. Neugebauer-Maresch 1994), kde však může mít souvislost s masovým vykrádáním hrobů na tamějších raně bronzových nekropolích kultury Unterwöbling (Neugebauer 1994; Neugebauer, Neugebauer 1997). Obdobnou situaci nelze na některých lokalitách vyloučit ani na Moravě.

Jiné vysvětlení (např. kenotafy) musí mít absence kostry v hrobech s jinak neporušeným inventářem (mj. kostěné a parohové předměty, zvířecí kosti) jako je např. H 72 ze Slavonína 1 (Peška 2004a, obr. 7; obr. 27) nebo 3 hroby uváděné z Velešovic (Čižmář, Geisler 1998, 78–79; Kolář a kol. 2011, 68–69). Společná je pro ně rozměrná a hluboká hrobová jáma, bohatý inventář a přítomnost sekeromlatu, což by ukazovalo ve všech případech na muže.

VI. 7. Pohlaví a věk zemřelých, kumulace pohřbů jednoho pohlaví

Na námi blíže hodnocených nekropolích (Velký Týnec, Nemilany 1, Nemilany 3, Slavonín 1, Slavonín-Horní lán) se setkáváme s pohřby všech příslušníků společnosti. Snad s výjimkou Velkého Týnce (odhad pouze na základě velikosti hrobových jam) jsou výzkumem běžně doloženy hroby dětí. Vzhledem ke stavu zachování jejich kostí však u těchto hrobů chybí údaj o poloze a některé dětské hroby jsme nuceni dovozovat jen na základě velikosti hrobové jámy, což nemusí mít vždy své opodstatnění (cf. rozměrný hrob s konstrukcí H 50 v Nemilanech 1 s kostrou dítěte ve věku 6–8 let atd.). Větší koncentraci dětských hrobů jsme zaznamenali jen v nejsevernější skupině na pohřebišti v Nemilanech 3, a to jak samostatných, tak hlavně jako součást hromadných pohřbů, jejichž součástí děti pravidelně bývají (viz výše; obr. 12). Pro identifikaci lidských plodů nebo velice malých dětí nejsou na sledovaných pohřebištích vytvořeny podmínky. Nelze vyloučit ani možnost destrukce nebo likvidace malých nebo mělkých, příp. do podloží nezahlobených dětských hrobů.

Hroby dospělých obsahují kostry uložené jak na pravém, tak i na levém boku. Zastoupení obou pohlaví máme doloženo na všech pohřebištích. Jelikož je k dispozici jen velmi málo antropologické diagnózy pohlaví, jsme nuceni si pomoci přísně dodržovanými pohřebními zvyklostmi v kombinaci s hrobovou výbavou. Na podkladě těchto kritérií budeme hovořit spíše o kostrách „na pravém nebo levém boku“ nebo o „mužském či ženském prvku“. Na pohřebišti v Nemilanech 1 jsou obě pohlaví zhruba v rovnováze, bereme-li v úvahu polohu zemřelých. V H 6, určeném jako mužský, ležela kostra s typicky ženskou orientací na levém boku, u dítěte v H 55 nelze stranu spolehlivě určit. Mírně převažují pohřby dospělých (4: 2). Ve skupině 7 hrobů na Horním láně ve Slavoníně je převaha dospělých daleko výraznější (6: 1), a to i podle velikosti hrobových jam. Daleko více je zastoupen mužský element (min. 3× antropologicky, 4× archeologicky), podpořený navíc přítomností sekerky ve 2 hrobech (H 163, 164). Situace ve Slavoníně 1 (celkem 11 hrobů) působí dojmem zdánlivého „rozdělení“ nekropole, když v jižní části jsou situovány 2 výrazné mužské pohřby (dospělí na pravém boku se sekeromlaty), zatímco v severních partiích nekropole převažuje poloha na levém boku (5×), dominující i u obou hromadných pohřbů (trojhrob H 67 a dvojhrob H 73) včetně dětí, a milodary typické jinde pro ženy nebo dívky (pár šroubovitých záušnic a náhrdelník ze zvířecích zubů v H 68; obr. 12). Výjimkou je centrálně do této části pohřebiště umístěný, nejspíše symbolický, hrob H 72 s bohatou výbavou (obr. 14), který obsahoval mj. sekeromlat, sekerku a zlatou spirálku, což je v MŠK šperk doprovázející zatím pouze dominantní mužské pohřby (Peška 2004a). Určitým handicapem zvýšení důvěryhodnosti uvažované „parcelace“ je zničení části pohřebiště stavbou silnice (obr. 8).

Naproti tomu jasnou převahou mužského prvku je charakterizována dosud největší nekropole z Nemilan 3 (celkem 37 hrobů), a to prakticky ve všech skupinách (výjimka: dvě nevýrazné skupiny s 1 a 2 hroby zhruba ve střední části). Týká se to rovněž všech 5 dvojhrobů, u nichž jde o výlučnou polohu koster na pravém boku (kombinace muž – muž nebo muž – dítě). Pohřby s kostrou na levém boku zde byly zachyceny pouze 3 (vždy se jednalo o dospělou osobu), dislokované na okraj nejjižnější a nejsevernější skupiny (H 27 a 36). H 23 s kovovým náramkem a nákrčníkem ležel zhruba uprostřed nekropole (obr. 12). Jižnější skupina hrobů (7×) byla pak výlučně „mužská“ se 6 pohřby na pravém boku, jasnou převahou dospělých osob (v H 25 se kostra nedochovala), včetně mužského dvojhrobu H 32. Také v nejsevernější skupině s 20 hroby převažují pohřby na pravém boku (8×), vysoký je počet dětí (9×) ve 2 případech jako součást dvojhrobů, 1 kostra ležela na boku levém a 5 případů nelze stanovit. Převahu mužského prvku dokresluje celkem 9 hrobů s broušeným sekeromlatem a 8 se sekerkou (obr. 12).

Ani v jednom případě se tedy nejedná o výlučné „jednoplavní“ pohřební areály, ale o jistou kumulaci a převahu ženského (Slavonín 1) a mužského (Nemilany 3) elementu. Podobná pozorování byla v minulosti učiněna např. v Čechách na největším pohřebišti ve Vikleticích (Buchvaldek, Koutecký 1972, 159), ale i jinde (Buchvaldek 1986, 94). Kumulace především dětských hrobů do jednoho místa je uváděna ze středního Německa (Buchvaldek 1986, 38). Na Moravě bude nutno takovou analýzu teprve provést. Ostatní nová středomoravská pohřebiště nelze pro nedochování kosterního materiálu nebo nízký počet hrobů z tohoto pohledu hodnotit (Velký Týnec, Hulín 1, Hulín 2, Brodek u Prostějova) nebo dosud hodnocena nebyla (Řepčín 1, Bezměrov 1, Stříbrnice 1, Vrchoslavice-Vitčice 1).

VI.8. Hrobový inventář

Drtivá většina sledovaných šňůrových hrobů obsahovala hrobovou výbavu v podobě keramiky, broušené a štípané industrie, kamenných artefaktů (podložka, otloukač, brousky), kostěných nebo parohových nástrojů a ozdob (provrtané zvířecí zuby, kostěné válcovité korálky, kančí kly), relativně vzácné jsou kovové (asi měděné) šperky. K několika zemřelým byly přidány zvířecí kosti (zatím určeno jako srnec a pes domácí). Zcela bez nálezů zůstalo jen několik málo hrobů v Hulíně 1 a Bezměrově 1.

Nejčastějším hrobovým přídatkem je keramika, vystupující v počtu 1–16 kusů prakticky ve všech hrobech. Hrobů bez keramiky je minimálně (Nemilany 3 H 1, 33; Slavonín-Horní lán H 167; Řepčín 1 H 40). Počet nádob na jednotlivých pohřebištích kolísá v průměru mezi 2,57 až 4,16, přičemž nejčastějším počtem jsou 2, 3 nebo 4 nádoby. Vyšší počet keramických milodarů vystupuje ve více hrobech, není to ovšem pravidlem, jak ukazují 2 nebo 3 nádoby ve dvojhrobech H 19 a 32 z Nemilan 3 či naopak po 7 nádobách v hrobě dítěte z Nemilan 1 (H 55) nebo u kostry dospělého na levém boku v H 1 tamtéž (obr. 14). Dvojhrob ze Slavonína 1 (H 73) obsahoval více než 6 nádob a pohřeb tří jedinců (H 67) dokonce 11 nádob, v trojhrobě z Řepčina 1 (H 18) stoupl jejich počet dokonce na 15. Domníváme se proto, že také H 2 z Bezměrova 1 se 16 nádobami (kosti nezachovány) mohl původně obsahovat hromadný pohřeb (výzkum A. Tajera), na což by ukazovala naprosto bezprecedentní přítomnost 3 sekeromlatů (2 kamenné a 1 hliněný!) a 3 broušených seker. Připomeňme, že nejbohatší moravský šňůrový hrob z Letonic (mohyla 6) obsahoval 21 nádob a další bohatou výbavu, včetně zlaté spirálky a zjevně skrýval tělo jednoho mladého jedince (Chleborád 1934, 23–25; Šebela 1999, 87–89, Plate 43–47; Peška 2004a). Přítomnost více pohřbených občas signalizuje také násobný počet typologicky shodných tvarů keramiky nebo jiných

předmětů (Slavonín 1 H 67; Nemilany 3 H 18, 19), zdvojení milodarů však pozorujeme i u individuálních pohřbů (Bystročice; Nemilany 1 H 1; Nemilany 3 H 28, 35) na pravém i levém boku. Běžně se v hrobech vyskytuje násobek džbánek nebo mís a také duplicita broušených sekerek není vzácností (Nemilany 3 H 22; Řepčín 1 3×).

Druh, skladba, poloha, počty a uložení milodarů v hrobech spolu s jejich vazbou na pohlaví nebo věk pohřbeného bude podrobena budoucí detailní analýze, omezíme se zde proto jen na některá dílčí pozorování a předměty, které jsou z hlediska vnitřní chronologie MŠK významné.

VI.9. Horizontální stratigrafie vybraných předmětů

Horizontální stratigrafie nálezů na pohřebištích je do značné míry determinována vnitřní chronologií a sociální skladbou jednotlivých pohřebních skupin. Nejčastěji vystupujícím tvarem v rámci několika funérálních areálů je obecně pohár zdobený otisky šňůry nebo motivem vstřícných rýh, jehož poměrně častý výskyt je pro Moravu do jisté míry novým zjištěním. Velmi početné zastoupení má šňůrový pohár na pohřebišti Nemilany 1 (5 ks ve 4 hrobech z celkových 6). Ve Slavoníně 1 se objevil vlastně v každém hrobě ve skupině (z H 70 jen střepy, jeho přítomnost nelze vyloučit) doprovázen opakovaně dřevohostickým džbánem v jeho klasické podobě (např. obr. 14). Stejnou situaci sledujeme v Nemilanech 3 (např. obr. 14 a 15), kde je jeho vazba na dřevohostický džbán ještě výraznější (8×). V H 6 vystupují oba typy (dle výzdoby) pohárů s dřevohostickým džbánem společně, čímž nabývá myšlenka o jejich současnosti vysoké pravděpodobnosti. Nejvyšší koncentraci pohárů sledujeme v nejsevernější (největší) skupině hrobů (s otisky 3 ks šňůry: 12 ks v 11 hrobech; motiv vstřícných rýh: 3 ks ve 3 hrobech) a směrem k jihu jejich pozice slábne (obr. 13, vlevo). Stejná je frekvence dřevohostických džbánů (7 ks v 6 hrobech), které kromě nevýrazné skupiny ve středu nekropole sledujeme rovněž na celém pohřebišti, v obou okrajových skupinách je pak jejich frekvence shodná (obr. 13, uprostřed). Zajímavá je jistě skutečnost, že v největší skupině nacházíme nejvíce hrobů se sekeromlaty (včetně dítěte v H 6), doplněné o 2 hroby se sekerkou. Zatímco výskyt sekeromlatů směrem k jihu slábne (obr. 13, vpravo), sekerky jsou v obou polovinách nekropole v rovnováze. Ve střední části se kumulují amforovité džbány (zastoupení opět prakticky v každé skupině), vejčité hrnce nacházíme rovnoměrně ve všech skupinách. Ostatní pohřebiště bohužel nejsou na podobná hodnocení příliš vhodná.

Ve Velkém Týnci a na Horním láně ve Slavoníně dochází z chronologických důvodů k proměně hlavně keramického inventáře. Nově se objevují misky

moravského typu, deriváty dřevohostického džbánu a hlavně tzv. letonická varianta nagyrévskeho džbánu balkánského typu (podle L. Šebely). Zůstává amforovitý džbán, hrnky, mísy a hlavně vejčité hrnce (obr. 12 – H 164; obr. 15 – H 165). Skupině hrobů z Velkého Týnce vévodí nejrozměrnější a centrálně umístěný H 5 se sekerou (obr. 15). Oba vzájemně značně vzdálené hroby (H 7 a 8) obsahovaly typologicky shodnou keramiku, mužský prvek v nich prezentují hlavně broušené sekeromlaty.

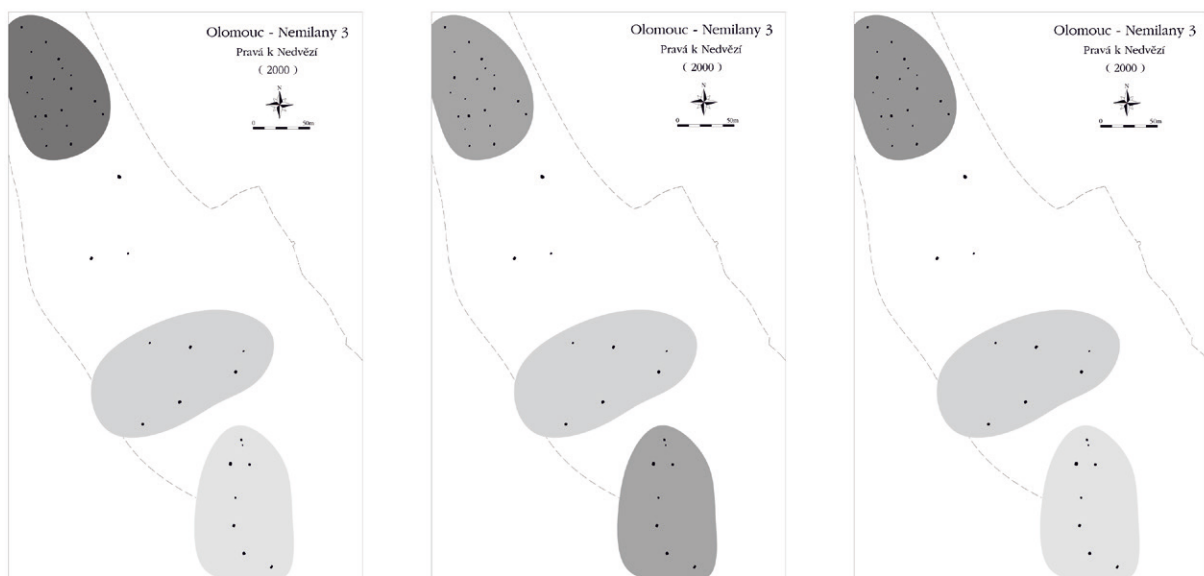
VI. 10. Vazba inventáře na pohlaví

U hodnotitelných pohřbů na pravém boku nejčastěji vystupují amfory, poháry (bez rozlišení jednotlivých typů), dřevohostické džbány, džbánky, amforovitě džbány, vejčité hrnce (vůči ženskému prvku v převaze!). Objevují se mísy, hrnky, zlaté spirálky (2x) a v jednom hrobě měděný kroužek a šídlo. Výlučné jsou pak u pravobokých skrčenců sekeromlaty a sekerky. Pohřby na levém boku u sebe měly téměř ve stejné intenzitě amfory a poháry, méně často pak džbány, dřevohostické džbány, vejčité hrnce a amforovitě džbány, běžné jsou mísy a misky, převažují hrnky a dvouuché nádoby. Z nekeramických milodarů lze uvést měděné šperky a provrtané zvířecí zuby (na Moravě zcela výjimečné).

Samostatné dětské hroby jsou běžně vybavovány amforami, poháry a mísami, poměrně časté jsou džbánky. Objeví se dřevohostický džbán nebo vejčitý hrnc, časté jsou štípané nástroje nebo úštěpy. Inventář H 6 v Nemilanech 3 tvořil pohár zdobený otisky šňůry a jiný s motivem vstřícných rýh spolu s kamenným sekeromlatem. Dítě ve věku 5–6 let s dislokovanou kostrou v H 167 ze Slavonína-Horního lánu mělo při sobě na 40 kostěných válcovitých korálek.

V jiných oblastech (např. v Čechách) tolikrát zdůrazňovaná výrazná převaha či přímo fixace určitého typu keramiky nebo jiného inventáře na muže (pohár, amfora, sekeromlat a sekerka, řidčeji kostěné jehlice a bulavy) nebo ženy (vejčité hrnce a nádoby, džbánkované hrnky a dózy, provrtané zvířecí zuby, zdobené mušle, terče z mušlí a měděné ozdoby: cf. Buchvaldek 1967; 1986; 1987; Buchvaldek, Koutecký 1972) na Moravě do značné míry pozbývá platnosti, což se u našich pohřebišť jednoznačně potvrzuje. Tak např. výrazný hrobový inventář v čele se zdobeným kostěným terčem, resp. solárním diskem z Nemilan 4 náležel dospělému muži (Kalábek, Peška 2006; Králík *et al.* 2006), diagnóza je nově potvrzena také analýzou DNA (informace M. Králíka).

Amfory (bez bližšího členění) se doposud ve vzácné rovnováze objevují jak v hrobech s mužským, tak

Obr. 13. Horizontální stratigrafie vybraných nálezů na pohřebišti Olomouc-Nemilany 3. Vlevo – poháry (oba typy); uprostřed – dřevohostický džbán; vpravo – sekeromlaty. (Intenzita zbarvení odpovídá počtu hrobů s hodnocenými předměty.)

Abb. 13. Horizontale Stratigrafie ausgewählter Funde auf dem Gräberfeld Olomouc-Nemilany 3. Links – Becher (beide Typen); in der Mitte – Dřevohosticer Krug; rechts – Hammeräxte. (Die Farbintensität entspricht der Grabanzahl mit bewerteten Gegenständen.)

i ženským prvkem, ale často i u hromadných pohřbů a v hrobech dětí. Poháry jen mírně převažují u pohřbů na pravém boku a jejich přítomnost byla zaznamenána jak u dospělých, tak i malých dětí. Dřevohostické džbány jednoznačně převládají u pohřbů na pravém boku, výlučně však nejsou. Třikrát se objevily u pohřbů na levém boku (ve 2 případech šlo o dospělého a v 1 o dvojhrob dospělý – dítě). Z dětského hrobu známe zatím jediný exemplář. U dospělých mužů jsou zastoupeny všechny věkové kategorie. Podobně je tomu i s amforovitými džbánky, které doprovázejí dospělé muže všech kategorií a v ženském hrobě se tento typ objevil pouze 1x (Nemilany 3 H 27). Džbány a džbánky se vyskytují převážně u pravobokých koster, hrnky u obou pohlaví, zatím u dospělých a v jednom dvojhrobu. Zajímavá je prozatímni výlučnost dvouuchých nádobek u pohřbů dospělých osob na levém boku (že by obdoba českých J6 ?), potvrzená přítomností provrtaných zvířecích zubů sestavených do náhrdelníku (Slavonín 1 H 68). Nápadná je také fixace měděných ozdob na ženské pohlaví. Naopak se jednoznačně potvrzuje přítomnost sekeromlatů a sekerek jen u pohřbů na pravém boku, tedy v hrobech mužů, včetně malých chlapců (Nemilany 3 H 6), kde představují symbol sociálního postavení zemřelého. Běžným jevem je společný výskyt sekeromlatu a sekerky (Nemilany 3 H 19, 21, 28, 31; Slavonín 1 H 72), vzácnějším pak 2 sekerky v jednom hrobovém inventáři (Nemilany 3 H 22).

Vejité hrnce jsou produktem lokálního vývoje s původem na jihovýchodě (Karpatská kotlina, severní Balkán). Vyhraněnost v ženských hrobech na Moravě neplatí, protože je známe z hrobu 30–40 letého muže z Blatce (Peška 1998, 225, obr. 2: 2) a dále z mužského inventáře v Nemilanech 3 (6x), Slavoníně-Horním lánu (3x) a Velkém Týnci (1x). U pohřbů na levém boku se na nových pohřebištích objevily zatím pouze dvakrát (Nemilany 1 H 50 – hrnec s otisky šňůry připomínající velký pohár; Nemilany 3 H 23; obr. 15). Jiné moravské nálezy (Brno-Starý Lískovec, Hoštice-Heroltice, Krumvíř, Letonice, Morkůvky, Nechvalín, Pavlov) nás přesvědčují naopak o jasné převaze v mužských hrobech. (Podobný rozbor bude nutno provést u celé keramické produkce MŠK.)

VI. 11. Nástin vnitřní a relativní chronologie pohřebiště

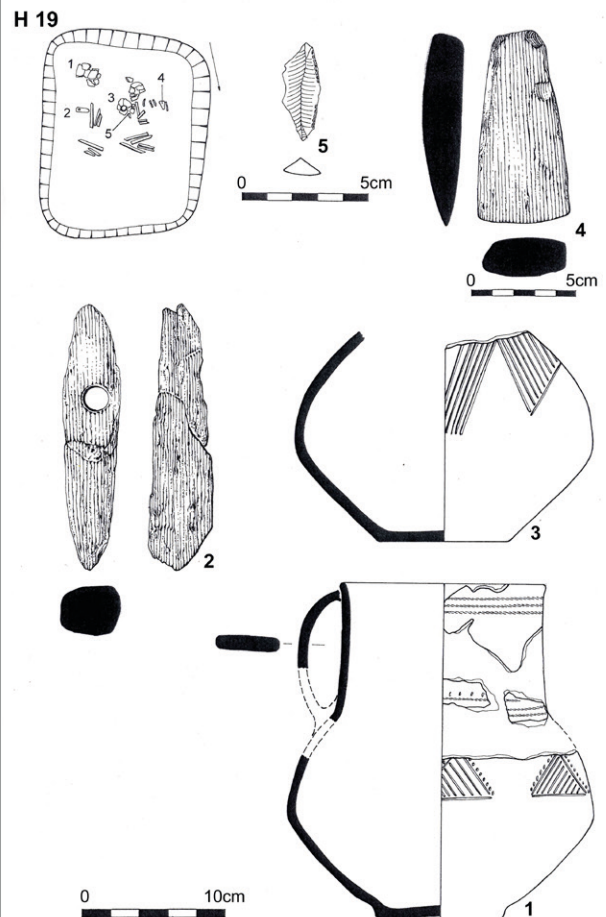
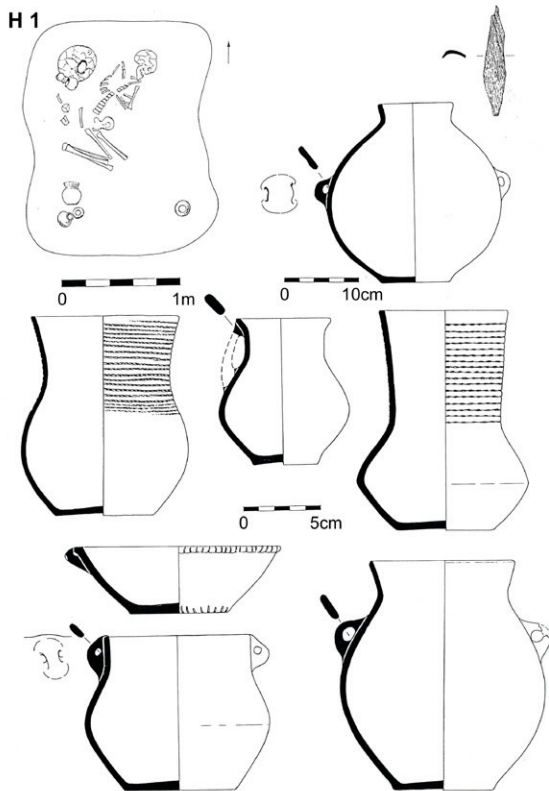
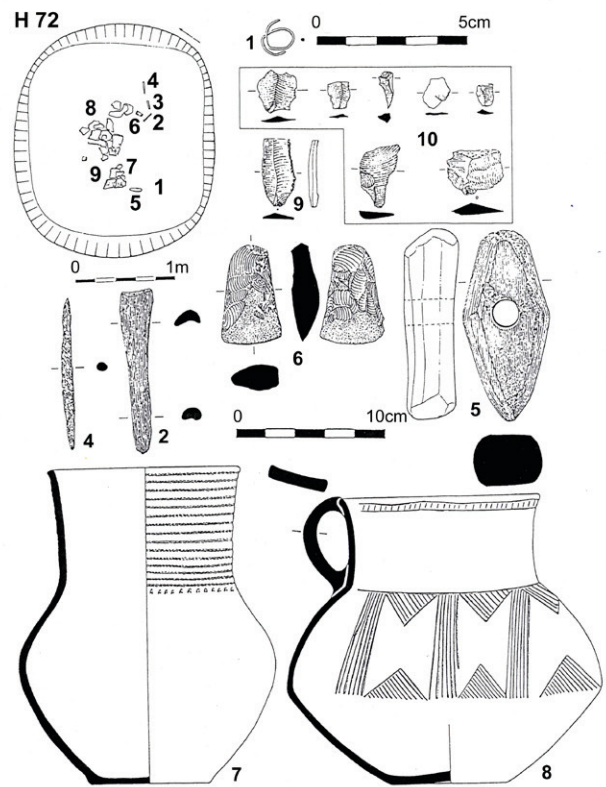
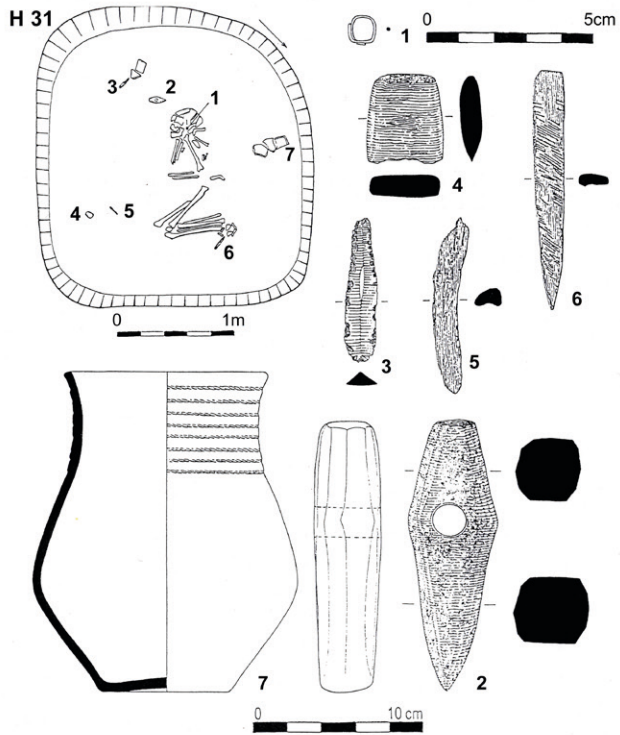
Podle M. Buchvaldka se na Moravě vejité hrnce neobjeví v hrobech společně s poháry (Buchvaldek 1986, 116). Tento fakt je novým materiálem postaven poněkud do jiného světla, protože jsme společný výskyt obou tvarů zaznamenali v H 7 z Nemilan 3, kde vejitý hrnec a pohár doprovázely derivát dřevohostického džbánu, amforu, broušenou sekerku, štípanou industrii a kostěné dláto. Na celém pohřebišti, které je charakterizováno silnou přítomností především

pohárů a dřevohostických džbánů v klasické podobě (viz výše), je ve všech pohřebních skupinách běžně zastoupen také vejitý hrnec. Z Nemilan 1 pochází torzo zdobeného exempláře z dětského H 50, v jiných hrobových celcích se vyskytuje pohár a klasický dřevohostický džbán (tentokrát ovšem nikoliv ve společných celcích). Ve Slavoníně 1 se vejitý hrnec neobjevil a jeho další přítomnost sledujeme na mladších pohřebištích ve Velkém Týnci a Slavoníně-Horním lánu (obr. 12 – H 164; obr. 15 – H 165). Tady je zaznamenáván společně s miskami moravského typu, nižšími variantami dřevohostických džbánů a hlavně chronologicky důležitými nagyrévskými džbány balkánského typu – letonickou varietou (Velký Týnec H 6; Slavonín-Horní lán H 164; obr. 12). I tento aspekt opět upozorňuje na nutnost řádného vypracování interní chronologie zvláště nejmladší – lokální šňůrové keramiky na Moravě (cf. Peška 1998, 227). Výraznou měrou k němu jistě přispěje i celkové vyhodnocení dnes jen letmo prezentovaných nových hrobových celků z území střední Moravy.

Pokusíme-li se nyní alespoň o rámcovou chronologickou pozici blíže analyzovaných pohřebních jednotek, je nutno ještě upozornit na přítomnost zdobeného poháru v H 4 ve Velkém Týnci na jinak chronologicky mladším pohřebním areálu (mělo by se jednat o tamější nejstarší hrob) a na vazbu obou vzdálených hrobů se sekeromlaty, kde se opětovně objevuje typologicky shodná keramika (nízká obdoba dřevohostického džbánu - varianta Velešovice, vejitý hrnec či miska moravského typu). Oba hroby lze spíše považovat za zárodky dvou dalších pohřebních skupin než za integrální součást objevené nekropole (tomu brání značná vzdálenost), z časového hlediska jde s velkou pravděpodobností o tentýž horizont. Přítomnost amforovitých džbánů ve Velkém Týnci (H 8) či Slavoníně-Horním lánu (H 161), ale také menšího a nezdobeného derivátu dřevohostického džbánu (ovšem s dodržением „klasického“ členění těla na třetiny; H 165; obr. 15) na pohřebištích s „dominancí“ letonických džbánů, misek moravského typu apod. (cf. Šebela 1993, 207), ukazují na možnost přežívání

Obr. 14. Olomouc-Nemilany 3 H 31: mužský hrob se zlatou ozdobou (1). Olomouc-Slavonín 1 H 72: patrně symbolický hrob s bohatou výbavou a zlatou ozdobou (1). Olomouc-Nemilany 1 H 1: inventář hrobu. Olomouc-Nemilany 3 H 19: inventář dvojhrobu.

Abb. 14. Olomouc-Nemilany 3 H 31: Männergrab mit Goldschmuck (1). Olomouc-Slavonín 1 H 72. Offensichtlich ein symbolisches Grab mit reicher Ausstattung und Goldschmuck (1). Olomouc-Nemilany 1 H 1: Grabinventar. Olomouc-Nemilany 3 H 19: Inventar eines Doppelgrabs.

jednotlivých tvarů v rámci fází či podskupin lokálního vývoje MŠK. Vzájemné vztahy výrazných typů keramiky jsme testovali na jiném místě pomocí seriace, příp. korelace (Peška, Králík 2013).

Na základě všeho shora uvedeného je zřejmé, že zkoumaná pohřebiště jsou více méně chronologicky uzavřená a v jejich rámci budeme stěžejně hledat delší časový vývoj. Svědectvím je přítomnost chronologicky jasně vyhraněných typů keramiky a jejich horizontální stratigrafie, zabírající u rozsahem větších pohřebišť fakticky celou nekropoli (pohár, dřevohostický džbán, vejčitý hrnec), ovšem v nestejně intenzitě. Všechna pohřebiště náleží již do lokálního vývoje MŠK a ukazují prudký nárůst osídlení přinejmenším střední Moravy na jeho počátku. Na základě dosavadních znalostí klademe předběžně do staršího lokálního období fáze IIIa pohřebiště Nemilany 1, Nemilany 3 a Slavonín 1 (obr. 14 – 15). Sem patří také již dříve publikované hroby z Blatce a Bystročic (Peška 1998; 2002). Za pokročilejší považujeme hroby z Velkého Týnce (všechny 2–3 hypotetické skupiny) a ze Slavonína-Horního lánu, které díky přítomnosti letonických džbánů, misek moravského typu, nebo nižší variety dřevohostického džbánu datujeme do středního lokálního vývoje fáze IIIb (obr. 12 – H 164; obr. 15 – H 165, H 5, H 6). Teprve důkladný komplexní rozbor pohřebního ritu i hrobového inventáře může podepřít nebo pozměnit naše dosavadní úvahy.

VI. 12. Sociální stratifikace

Typickým projevem šňůrových pohřebišť je přítomnost hrobové výbavy, i když někdy pouze symbolické. Hrobů bez přídavek je minimálně (viz výše). S výjimkou hromadných pohřbů se v hrobech pravidelně objevuje 1–5, resp. 7 keramických nádob. Za standardní kompletní výbavu označujeme kombinaci keramika – kámen – kost (paroh) a do této kategorie můžeme přiřadit, s větší či menší výhradou, valnou většinu studovaných celků. Vnitřní konstrukce a prostorné hrobové jámy někdy kontrastují s obsahem (H 50 v Nemilanech 1: dítě 6–8 let vybaveno pouze torzem nádoby). Mezi velmi chudě až chudě vybavené hroby lze zařadit např. pohřby dospělých jedinců vybavené jen 1 nádobou (Nemilany 1 H 60) nebo štípaným nástrojem, příp. kombinací obojího (Nemilany 3 H 13, 33; Slavonín-Horní lán H 162). Podobný je obraz některých dětských hrobů (Nemilany 3 H 20).

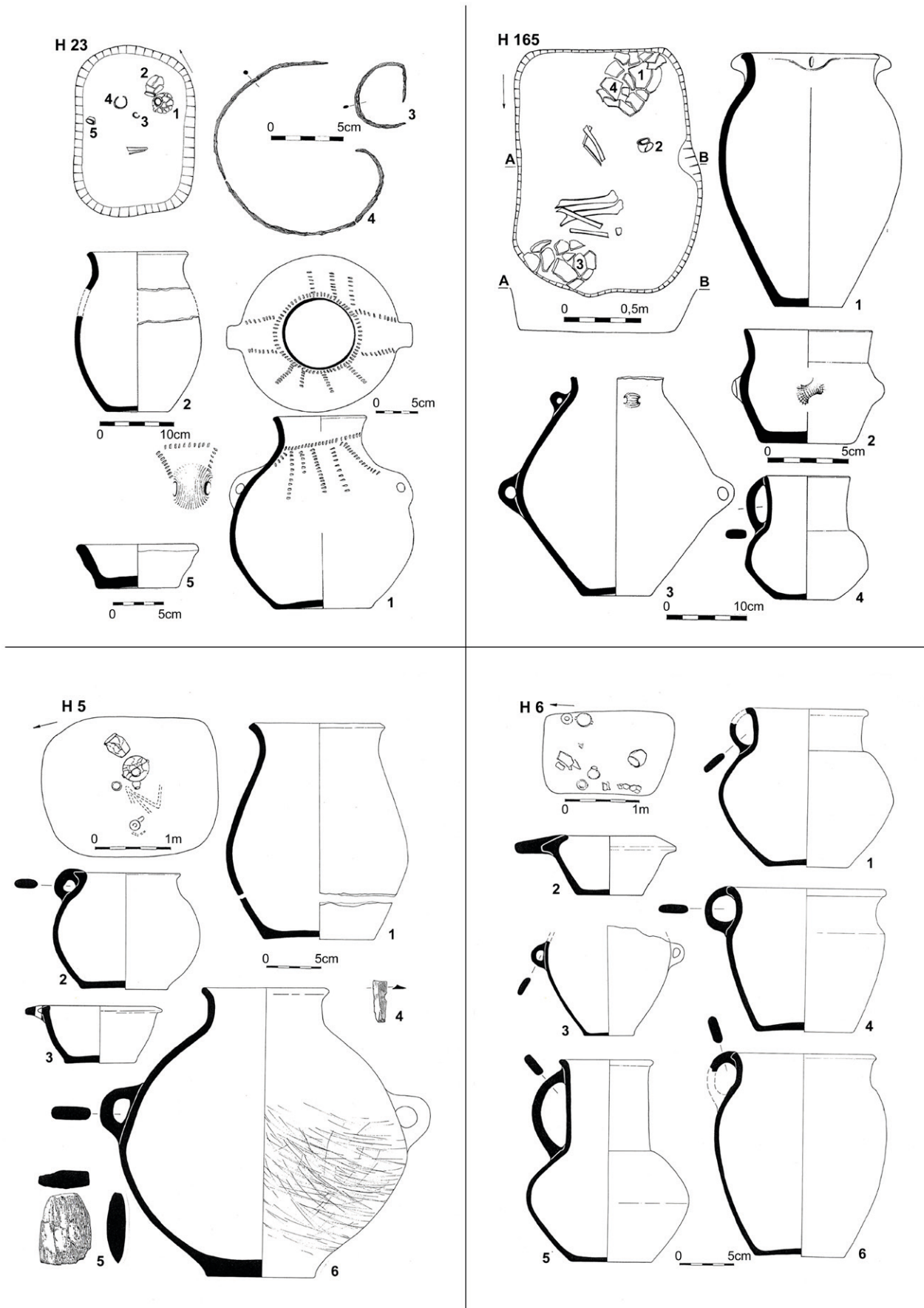
Naproti tomu máme k dispozici kompletně nebo velmi dobře či nadstandardně vybavené hroby mužů i žen s větším množstvím nádob, broušenou a štípanou, ale také kostěnou a parohovou industrií, měděnými nástroji či šperky (např. Nemilany 1 H 1; Nemilany 3 H 22; Slavonín 1 H 68). Jejich sociální

status podtrhuje i velikost, hloubka (někdy úprava) hrobových jam spolu s jejich umístěním na pohřebišti a volný prostor kolem nich. Tuto společenskou kategorii reprezentují především oba mužské hroby se zlatem (Nemilany 3 H 31 a Slavonín 1 H 72: obr. 14) a další honosnou výbavou (Peška 2004a, obr. 5; 7). Další bohaté hroby známe na Moravě např. z Nechvalína (H 15), Mafef I a II, stejně jako bohaté hroby z Velešovic (1985 H22, 77; I 1985, H1; 1988 H 1) a zařadit sem lze celý mohylník z Letonic, kde mohyla č. 6 obsahovala vůbec nejbohatší hrob MŠK (Šebela 1999, Pl. 37: 5; 39: 1–4, 6; 40–47; 52–53: 3–9; 54; 71–73, 74: 3; Čižmář, Geisler 1998, Tab. 24; 27; 31–32; 34–35). Připomíná podobný hrob v Čechách: může ve Vikleticích s 20 nádobami, sekeromlatem a bulavou, považovaný za pohřeb významné osoby, snad náčelníka větší pospolitosti (Buchvaldek 1967, 94). Výše uvedené platí beze zbytku i pro zatím ojedinělý zlatý pár ozdob mladé KŠK z Polska (Kichary Nowe 2), kde hrob s výklenkem a dřevěnou konstrukcí obsahoval vedle keramiky početnou kolekci štípaných a kamenných nástrojů, včetně dvou měděných předmětů (nákrčník, šídlo; Kowalewska-Marszałek 2000). V těchto případech lze uvažovat o tom, zda se nejedná o hroby místních náčelníků nebo alespoň o hroby předních mužů komunity či jejich rodinných příslušníků (nástupců?).

Doložené disproporce v hrobové výbavě šňůrových hrobů v rámci jednoho pohřebiště vedou k úvaze o narůstajícím stupni společenské hierarchizace uvnitř šňůrové komunity. Ta je nepopíratelná a může kromě daného společenského postavení souviset i s narůstajícím významem a rolí znalců technologie metalurgie a zpracování kovových výrobků (výrazněji se projevuje v KZP) a vést až k prvotní společenské diferenciaci s výsledkem v podobě pohřbů místních „elit“, které mimo jiné i prostřednictvím pohřebního ritu demonstrují svoji „sílu“ či postavení a identifikují se tak uvnitř příslušné society.

VII. Závěr

Nově objevená pohřebiště kultury se šňůrovou keramikou v oblasti střední a částečně i východní Moravy poskytují řadu kvalitativně zcela nových informací nejen o náboženských, ale do jisté míry i o společenských praktikách jejích nositelů. Četnost nalezišť řadí sledovanou oblast mezi výrazné sídelní komponenty MŠK. Pohřební areály zakládal lid této kultury především na místě výrazných krajinných dominant. Reprezentují spíše menší skupiny, resp. podskupiny volně rozprostřených hrobů (méně linie či „řetězce“) překrytých původně jednoduchými mohylovými násypy v počtu několika desítek (maximálně 30–40) hrobů. Ještě menší jsou uzavřené skupinky pohřbů situované na mírné svahy s menší nadmořskou výškou. Při výrazné koncentraci hrobů nebo skupin

Obr. 15. Olomouc-Nemilany 3 H 23: inventář hrobu. Olomouc-Slavonín, Horní lán H 165: inventář hrobu. Velký Týnec H 5: inventář hrobu. Velký Týnec H 6: inventář hrobu.
Abb. 15. Olomouc-Nemilany 3 H 23: Grabinventar. Olomouc-Slavonín, Horní lán H 165: Grabinventar. Velký Týnec H 5: Grabinventar. Velký Týnec H 6: Grabinventar.

hrobů nejsou hranice jednotlivých pohřebních areálů vždy zcela zřejmé (důležitá otázka interní chronologie pohřebiště). Velké vzdálenosti mezi hroby (nejčastější interval 15–25 m) a faktická absence vzájemného porušování hrobových jam nás utvrzuje v oprávněnosti předpokladu původní existence mohyl. Období pro tato pozorování sledujeme také např. v Čechách či Dolním Rakousku, ale i na dalším území. Část dobře vybavených a prostorných hrobů s určitou centrální pozicí jsme nakloněni považovat za místa odpočinku sociálně výše postavených příslušníků komunity (Nemilany 3 H 31; Slavonín 1 H 72: obr. 14). Tento jev může být svým způsobem provázán také s přítomností vnitřní dřevěné, patrně komorové, konstrukce některých hrobů (např. Slavonín-Horní lán H 164: obr. 12).

Při jinak přísně dodržovaném až konzervativním pohřebním ritu, včetně pohlavního dimorfismu, nápadně vystupuje orientace s převahou v ose sever – jih, projevující se velmi výrazně právě na střední Moravě, včetně skupiny východomoravských mohyl nebo prostoru stavby dálnice Brno – Vyškov, příp. na Vyškovsku (severovýchod – jihozápad). Podobná pozorování sledujeme např. také na území Malopolska. Pohřbů s více jedinci je do 10 % a spíše ojedinělé jsou žárové hroby. Otázku sekundárního otevírání hrobů nebo symbolických pohřbů bude nutno v budoucnu podrobněji řešit. Ve druhém případě jsou zajímavé společné znaky ukazující na muže (podobně starší doba bronzová). Pohřbívání byli všichni příslušníci kmene, včetně malých dětí, jimž je prokazována náležitá úcta (cf. H 50 Nemilany 1 s vnitřní konstrukcí: dítě 6–8 let). Větší koncentraci dětských hrobů jsme zaznamenali v nejsevernější skupině Nemilany 3, kde jinak sledujeme převahu mužského elementu (i podle inventáře), podobně jako ve skupince hrobů na Horním lánu ve Slavoníně. Naopak v severní polovině pohřební skupiny Slavonín 1 vystupují ve zvýšené míře pohřby na levém boku a ženské milodary (obr. 12). Ani v jednom případě se však nejedná o výlučnost.

Ve výbavě dominuje keramika v počtu 1–16 kusů s průměrem 2,57–4,16 nádob na hrob. Vyšší počet se objevuje ve vícehrobech, což platí také pro ostatní milodary (např. sekeromlaty, sekerky apod.), zdvojování nálezů pozorujeme však také u individuálních pohřbů (Bystročice, Nemilany 1, Nemilany 3). Sledovatelná horizontální stratigrafie některých předmětů (poháry, dřevohostické džbány, sekeromlaty atd.) souvisí s relativní chronologií a sociální skladbou jednotlivých pohřebních skupin (obr. 13). Na Moravě zřejmě neplatí výlučná fixace určitého keramického typu nebo jiného inventáře na pohlaví nebo věkovou kategorii zemřelého. Výjimkou jsou pouze sekeromlaty a sekerky v hrobech s kostrami na pravém boku, resp. prozatímní výlučnost dvouuých nádob u levobokých skrčenců. Vejčité hrnce převažují v hrobech mužů.

Všechny dosud prozkoumané nekropole spadají do lokálního období vývoje MŠK a jsou více méně chronologicky uzavřené. Hojně je společně vystupování pohárů zdobených otisky šňůry nebo motivem vstřícných rýh s klasickými dřevohostickými džbány (varianta Dřevohostice) ve stejných hrobových celcích. Novým jevem je pak přítomnost vejčitých hrnců v Nemilanech 3, kde jsou silně zastoupeny oba typy pohárů a dřevohostické džbány. V H 7 byl dokonce vejčitý hrnec doprovázen pohárem, derivátem dřevohostického džbánu, amforou, sekerkou, štípanou a kostěnou industrií. Stejným problémem jsou amforovitě džbány na pohřebištích s nagyrévkými džbány balkánského typu – letonickou variantou, miskami moravského typu apod. Na pohřebištích staršího lokálního období (IIIa) dominují právě poháry a klasické dřevohostické džbány (Nemilany 1, Nemilany 3, Slavonín 1). Pokročilejší (IIIb) by měly být hroby z Velkého Týnce a Slavonína-Horního lánu s přítomností letonických džbánů, misek moravského typu a nižší variety dřevohostického džbánu (Velešovice).

V nerovnoměrné hrobové výbavě společně s polohou, velikostí a hloubkou (příp. úpravou) hrobových jam spatřujeme zárodky společenské diferenciacie nositelů MŠK, kde jsou tímto výrazným způsobem (centrální poloha hrobu, vnitřní konstrukce, hloubka, počet nádob, kompletní výbava, zlato apod.) pohřbívání především významní muži komunity.

Stále stoupající počet šňůrových pohřebišť z doby jejího lokálního vývoje zvláště na střední Moravě ukazuje ve srovnání s předchozí periodou na novou velmi silnou vlnu osídlení projevující se výrazně v zakládání mnoha menších skupinových mohylových pohřebišť po celém regionu. Úkolem budoucího výzkumu pak bude všechna tato nová fakta systematicky utřídit, zpracovat a vědecky vyhodnotit.

Poznámka

- 1 Novým příkladem může být hrob z Babice (Kalábek *et al.* 2016), řazený autory (patrně nesprávně) ke KZP a nepublikovaný šňůrový hrob z Archlebova (výzkum B. Mikulkové).

Literatura

Bálek, M., Berkovec, T., Kos, P., Lečbých, M, Matějčíková, A., Parma, D., Přichystal, M., Šmíd, M. 2003: Předběžné výsledky první etapy záchranného archeologického výzkumu v trase dálnice D1 Vyškov – Mořice. *Přehled výzkumů* 44, 137–150.

Bém, M., Bláha, J., Kábek, M., Kouřil, P., Peška, J., Procházková, P., Šabatová, K., Vi-

- tula, P.:** *Archeologické zrcadlení. Archaeological Reflections*. Olomouc: Vlastivědné muzeum.
- Berkovec, T., Peška, J. 2006:** Hulín (okr. Kroměříž). *Přehled výzkumů* 47, 27–128.
- Buchvaldek, M. 1967:** *Die Schnurkeramik in Böhmen*. Praha: Univerzita Karlova.
- Buchvaldek, M. 1986:** *Kultura se šňůrovou keramikou ve střední Evropě. I. Skupiny mezi Harcem a Bílými Karpaty*. Praehistorica 12. Praha: Univerzita Karlova.
- Buchvaldek, M. 1987:** Zur Analyse der Gräberfelder in der mitteleuropäischen Schnurkeramik. In: D. Srejović, N. Tasić (Hrsg.): *Hügelbestattungen in der Karpaten-Donau-Balkan-Zone während der Äneolithischen Periode. Internationales Symposium Donji Milanova 1985*. Beograd: Balkanološki institut SANU, 155–165.
- Buchvaldek, M. 1995:** Die Siedlungsstruktur der schnurkeramischen Kultur in Böhmen. In: A. Aspes (ed.): *Symposium Settlement patterns Between the Alps and the Black sea 5th to 2nd millenium b. c. Verona – Larise 1992*. Memorie del Museo Civico di Storia Naturale di Verona (IIa serie), Sezione Scienze Dell'uomo 4, 171–176.
- Buchvaldek, M. 1998:** Kultura se šňůrovou keramikou ve střední Evropě II. Skupiny mezi horním Rýnem, Mohanem a středním Dunajem. *Praehistorica* 23, 17–60.
- Buchvaldek, M., Koutecký, D. 1972:** Interpretation des schnurkeramischen Gräberfeldes von Vikletice. *Památky archeologické* 63, 142–179.
- Čech, P., Černý, V. 1997:** K pohřebnímu ritu kultury se šňůrovou keramikou a datování mladoeneolitických pásových zápon. *Praehistorica* 22, 41–55.
- Čižmář, M. 1985:** Hroby kultury se šňůrovou keramikou z Holubic a Tvarožné. *Archeologické rozhledy* 37, 403–410.
- Čižmář, M., Geisler, M. 1998:** *Hroby kultury se šňůrovou keramikou z prostoru dálnice Brno – Vyškov*. Pravěk, Supplementum 1. Brno: Ústav archeologické památkové péče Brno.
- Čižmář, Z., Šmíd, M. 1996:** Hroby kultury se šňůrovou keramikou z Určic, okr. Prostějov. *Archeologické rozhledy* 48, 289–299.
- Dehnerová, H. 2001:** Olomouc (okr. Olomouc). *Přehled výzkumů* 42, 153.
- Dobeš, M., Limburský, P. a kol. 2013:** *Pohřebiště staršího eneolitu a šňůrové keramiky ve Vliněvsi*. Archeologické studijní materiály 22. Praha: Archeologický ústav AV ČR, Praha.
- Dresely, V. 2004:** *Schnurkeramik und Schnurkeramik im Taubertal*. Forschungen und Berichte zur Vor- und Frühgeschichte in Baden-Württemberg 81. Stuttgart: K. Theiss.
- Hejzman, M., Součková, K., Křišťuf, P., Peška, J. 2013:** What questions can be answered by chemical analysis of recent and paleosols from the Bell Beaker barrow (2500 - 2200 BC) in Central Moravia, the Czech Republic? *Quaternary International* 316, 179–189.
- Holodňák, P. 2000:** Hrob kultury se šňůrovou keramikou s kruhovým obvodovým příkopem z Chudeřína, okr. Louny. In: P. Čech, M. Dobeš (eds.): *Sborník Miroslavu Buchvaldkovi*. Most: Archeologický ústav AV ČR, Praha, Univerzita Karlova, Ústav archeologické památkové péče severozápadních Čech, 87–92.
- Jarošová, I., Králík, M., Nováček, J., Peška, J., Tajer, A. 2006:** Antropologické hodnocení tělesných pozůstatků jedince jevišovické kultury (?) z lokality Kroměříž 3 – Miňůvky, Křivky. In: M. Bém, J. Peška (eds.): *Ročenka 2005*. Olomouc: Archeologické centrum Olomouc, 53–71.
- Jockenhövel, A. 1999:** Frühe Kreisgräben in der Zone nordwärts der Alpen. *Materialien zur Vor- und Frühgeschichte von Hessen 8 (Festschrift für Günter Smolla)*, 329–352.
- Kalábek, M. 2006:** Řepčín, k. ú. Olomouc (okr. Olomouc). *Přehled výzkumů* 47, 131.
- Kalábek, M., Peška, J. 2006:** Pozdně eneolitický hrob se zdobeným kostěným terčem z Olomouce-Nemilan. In: M. Bém, J. Peška (eds.): *Ročenka 2005*. Olomouc: Archeologické centrum Olomouc, 72–107.
- Kalábek, M., Šín, L., Vaněček, Z., Moník, M. 2016:** Hrob s vnějším kruhovým žlábkem z babic (okr. Olomouc). In: M. Bém, J. Peška (eds.): *Ročenka 2015*. Olomouc: Archeologické centrum Olomouc, 37–49.
- Kalábek, M., Tajer, A., Vitula, P. 2001:** Olomouc (k. ú. Nemilany, okr. Olomouc). *Přehled výzkumů* 42 (2000), 154.
- Kempisty, A., Włodarczak, P. 2000:** *Cemetery of the Corded Ware Culture in Żerniki Górne*. Warszawa: Instytut Archeologii UW.

- Kolář, J. a kol. 2011:** *Kultura se šňůrovou keramikou v povodí říčky Hané na střední Moravě. Pohřební areály z prostoru dálnice D1 v úseku Vyškov – Mořice a dalších staveb.* Pravěk Supplementum 23. Brno: Ústav archeologické památkové péče Brno.
- Kos, P. 2004:** Modřice (okr. Brno-venkov). *Přehled výzkumů* 45, 143–144.
- Koutecký, D., Muška, J. 1979:** Šňůrové hroby z okolí Mostu. *Archeologické rozhledy* 31, 3–23.
- Kowalewska-Marszałek, H. 2000:** Spiral Rings from Kichary Nowe – the Most Ancient Gold Objects of Poland? In: S. Kadrow (ed.): *A Turning of Ages. Jubilee Book Dedicated to Professor Jan Machnik on his 70th Anniversary.* Kraków: Instytut Archeologii Uniwersytetu Rzeszowskiego, 345–371.
- Králík, M., Peška, J., Kalábek, M., Urbanová, P., Mořkovský, T., Jarošová, I., Dreslerová, G., Nováček, J., Malá, P., Krásná, S. 2006:** Předběžná analýza kosterních pozůstatků a hrobové výbavy jedince kultury lidu se šňůrovou keramikou z lokality Olomouce-Nemilany, ulice Lidická (Nemilany 4). In: M. Bém, J. Peška (eds.): *Ročenka 2005.* Olomouc: Archeologické centrum Olomouc, 108–145.
- Křišťuf, P., Peška, J., Rytíř, L. 2012:** Archeologický výzkum eneolitického mohylníku v Dřevohosticím lese: výsledek první sezóny. In: J. Peška, F. Trampota (eds.): *Otázky neolitu a eneolitu 2011. Sborník referátů z 30. pracovního setkání badatelů pro výzkum neolitu a eneolitu Čech, Moravy a Slovenska, Mikulov 19. – 22. 9. 2011.* Mikulov, Olomouc: Regionální muzeum v Mikulově, Archeologické centrum Olomouc, 67–77.
- Krzak, Z. 1970:** Cmentarzysko kultury złockiej „Nad Wawrem“ w Złotej. *Przegląd Archeologiczny* 36, 255–269.
- Langová, J. 2004:** Žárový hrob kultury se šňůrovou keramikou ze Zlína-Malenovic. In: M. Lutovský (ed.): *Otázky neolitu a eneolitu 2003. Sborník referátů z 22. pracovního setkání badatelů zaměřených na výzkum neolitu a eneolitu, Český Brod – Kounice 23. až 26. září 2003.* Praha: Ústav archeologické památkové péče středních Čech, 295–306.
- Machnik, J. 1979:** Krąg kulturowy ceramiki sznurowej. In: M. Godłowska, A. Kulczycka-Lecieje-wiczowa, J. Machnik, T. Wiślański: *Prahistoria ziem Polskich. Tom II. Neolit.* Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk: Zakład narodowy imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej akademii nauk, 337–341.
- Matějčková, A. 2000:** Eneolitické hroby z Modřic, *Pravěk Nová řada* 9/1999, 211–221.
- Matějčková, A., Dvořák, P. (eds.) 2012:** *Pohřebiště z období zvoncovitých pohárů na trase dálnice D1 Vyškov - Mořice.* Pravěk Supplementum 24. Brno: Ústav archeologické památkové péče Brno.
- Mikulková, B. 1998:** Hroby kultury se šňůrovou keramikou z Vyškova – Nosálovic. *Pravěk Nová řada* 7/1997, 207–218.
- Neugebauer, J. W. 1993:** *Archeologie in Niederösterreich. St. Pölten und das Traisental.* St. Pölten, Wien: Verlag Niederösterreichisches Pressehaus.
- Neugebauer, J. W. 1994:** *Bronzezeit in Ostösterreich.* St. Pölten, Wien: Verlag Niederösterreichisches Pressehaus.
- Neugebauer, J. W., Neugebauer, Ch. 1992:** Quellen zur Chronologie der späten Schnurkeramik im Unteren Traisental, Niederösterreich. In: M. Buchvaldek, Ch. Strahm (eds.): *Die Kontinentaleuropäischen Gruppe der Kultur mit Schnurkeramik. Schnurkeramik Symposium Štířín 1990* Praehistorica 19. Praha: Univerzita Karlova, 143–155.
- Neugebauer-Maresch, CH. 1994:** Überblick über das Endneolithikum im Unteren Traisental. Die Fragen der Bronzezeit. Archäologische Konferenz des Komitates Zala und Niederösterreich III. *Zalai Múzeum* 5, 73–83.
- Neugebauer-Maresch, CH., Neugebauer, J. W. 2001:** Zu den Bestattungssitten der endneolithischen Becherkulturen und der Frühbronzezeit Ostösterreichs – zum Forschungsstand. In: A. Lippert, M. Schultz, S. Shennan, M. Techsler-Nocola (Hrsg.): *Mensch und Umwelt während der Frühbronzezeit in Mitteleuropa. Ergebnisse interdisziplinärer Zusammenarbeit zwischen Archäologie, Klimatologie, Biologie und Medizin. Internationales Workshop vom 9.–12. November 1995, Institut für Ur- und Frühgeschichte der Universität Wien.* Internationales Archäologie Band 2. Rahden/Westf.: Verlag Marie Leidorf, 231–244.
- Neugebauer, J. W., Neugebauer, CH. 1997:** *Franzhausen. Das frühbronzezeitliche Gräberfeld I.* Fundberichte aus Österreich A5/1. Wien: Bundesdenkmalamt.
- Neustupný, E. 1965:** Hrob z Tušimic a některé problémy kultury se šňůrovou keramikou. *Památky archeologické* 56, 392–456.

- Neustupný, E., Smrž, Z. 1989:** Čachovice – pohřebiště kultury se šňůrovou keramikou a zvoncovitých pohárů. *Památky archeologické* 80, 282–383.
- Parma, D. 2005:** Ivanovice na Hané (okr. Vyškov). *Přehled výzkumů* 46, 232.
- Peška, J. 1998:** Hrob lidu kultury se šňůrovou keramikou v Blatci. *Pravěk Nová řada* 7/1997, 219–231
- Peška, J. 2000a:** K vybraným problémům relativní chronologie v období mladého a pozdního eneolitu na Moravě. *Pravěk Nová řada* 9/1999, 243–268.
- Peška, J. 2000b:** Nové archeologické lokality a nálezy v Olomouci a okolí. In: I. Kubešová, J. Vrtalová (eds.): *Památky známé a neznámé. Sborník příspěvků ze semináře „Evropa – společné dědictví 1999–2000“*. Olomouc: Město Olomouc, 15–38.
- Peška, J. 2002:** Hrob kultury se šňůrovou keramikou s vnitřní konstrukcí z Bystročic u Olomouce. *Pravěk Nová řada* 11/2001, 131–161.
- Peška, J. 2004a:** Zlaté ozdoby z hrobů kultury se šňůrovou keramikou na Moravě. In: J. Bátora, V. Furmánek, L. Veličačik (Hrsg.): *Einflüsse und Kontakte Alteuropäischer Kulturen. Festschrift für Josef Vladár zum 70. Geburtstag*. Archaeologica Slovaca Monographiae VI. Nitra: Archeologický ústav SAV, 93–136.
- Peška, J. 2004b:** Žárové hroby v kultuře se šňůrovou keramikou na Moravě. In: E. Kazdová, Z. Měřínský, K. Šabatová (eds.): *K poctě Vladimíru Podborskému. Přátelé a žáci k sedmdesátým narozeninám*. Brno: Masarykova univerzita, 191–205.
- Peška, J. 2010:** Kultura se šňůrovou keramikou na Moravě v kontrapozici radiokarbonového datování. In: S. Csopek, S. Kadrow (eds.): *Mente et retro. Studia archaeologica Johanni Machnik viro doctissimo octogesimo vitae ab amicis, collegis et discipulis oblata*. Rzeszów: Institutum Archaeologicum Universitatis Ressoviensis, 247–273.
- Peška, J. 2011:** Neue absolute Datierung aus dem späteren Äneolithikum Mährens. *OFFA – Berichte und Mitteilungen zur Urgeschichte, Frühgeschichte und Mittelalterarchäologie* 63/64, 7–44.
- Peška, J. 2013:** Two new burial sites of Bell Beaker Culture with exceptional finds from Eastern Moravia/Czech Republic. In: M. Pilar Prieto Martínez, L. Salanova (coords.): *Current researches on Bell Beakers. Proceedings of the 15th International Bell Beaker Conference: From Atlantic to Ural. 5th – 9th of May 2011, Poio (Pontevedra, Galicia, Spain)*. Santiago de Compostela: Galician Archaeo Pots, 61–72.
- Peška, J., Králík, M. 2013:** „Nagyrev Jugs“ and Their Archaeological Context. In: V. Heyd, G. Kulcsár, V. Szeverényi (eds.): *Transitions to the Bronze Age. Interregional Interaction and Socio-Cultural Change in the Third Millennium BC Carpathian Basin and Neighbouring Regions*. Budapest: Archaeolingua, 245–286.
- Peška, J., Tajer, A. 2006:** První kostrový hrob jevišovické kultury na Moravě? In: M. Bém, J. Peška (eds.): *Ročenka 2005*. Olomouc: Archeologické centrum Olomouc, 35–52.
- Schirmeisen, K. 1936:** Fundnachrichten aus Mähren. *Nachrichtenblatt für Deutsche Vorzeit* XII, 10–19.
- Šebela, L. 1981:** Ein Forschungsüberblick zur mährischen Schnurkeramik. *Jahresschrift für mitteldeutsche Vorzeit* 64, 177–188.
- Šebela, L. 1986:** *Postavení kultury se šňůrovou keramikou v moravském eneolitu a její vztah k vývoji v Karpatské kotlině, I-III*. Rkp. kandidátské dissertace: Uloženo: Knihovna Archeologického ústavu AV ČR, Brno.
- Šebela, L. 1993:** Lid se šňůrovou keramikou. In: V. Podborský a kol.: *Pravěké dějiny Moravy*. Vlastivěda Moravská. Země a lid. Nová řada 3. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 204–218.
- Šebela, L. 1999:** *The Corded Ware Culture in Moravia and the adjacent Part of Silesia (Catalogue)*. Fontes Archaeologiae Moravicae 23. Brno: Archeologický ústav AV ČR, Brno.
- Šmíd, M. 1998:** Příspěvek k poznání pohřebního ritu kultury se šňůrovou keramikou na Moravě. In: *Otázky neolitu a eneolitu našich zemí. Sborník referátů z 16. pracovního setkání badatelů pro výzkum neolitu a eneolitu Čech, Moravy a Slovenska. Lázně Sedmihorky 23.–25. září 1997*. Turnov, Hradec Králové: Okresní muzeum Českého ráje, Východočeské muzeum, 123–135.
- Šmíd, M. 2003:** Vyškov (okr. Vyškov). *Přehled výzkumů* 42, 219–220.
- Tajer, A. 2006:** Kroměříž (k. ú. Miňůvky, okr. Kroměříž). *Přehled výzkumů* 47, 129.
- Tajer, A. 2011:** Stopy sekundárních zásahů v hrobech kultury se šňůrovou keramikou z lokalit v Bezměrově a Vrchoslavicích-Vitčicích. In: S. Stuchlík (ed.) 2011: *Materiály o pohřebním ritu. Druhotné zásahy v hrobech*. Acta archaeologica Opaviensia 4. Opava, 37–63.

Turek, J. 2005: Praha kamenná. Neolit – pozdní doba kamenná (polovina 5. tisíciletí až poslední třetina 3. tisíciletí před Kristem). In: M. Lutovský, L. Smejtek (ed.): *Praha pravěká*. Praha: Muzeum hlavního města Prahy, 239–348.

Włodarczak, P. 2006: *Kultura ceamiki sznurowej na Wyżynie Małopolskiej*. Kraków: Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk.

Resumé

Die neuesten archäologischen Rettungsgrabungen in Mittel- und teilweise auch Ostmähren bringen neue Aufdeckungen von Gräberfeldern aus der Zeit des jungen und späten Äneolithikums unter denen die Nekropolen der mährischen Kulturgruppe mit Schnurkeramik (MSchK) dominieren und deren kurze Charakteristik Inhalt dieses Artikels ist.

Aus den Jahren 1997–2006 kommen aus 18 Lokalitäten über 150 Gräber (MSchK) aus der Umgebung von Olomouc, Přerov und Kroměříž und dem anschließenden Teil der Umgebung Prostějovs (Abb. 1). Es handelt sich um einen rapiden Anstieg des Quellenfonds (Abb. 3, 4) dieser Formation (28%) und aus Mittelmähren wird so eines der bedeutendsten Siedlungsgebiete (Abb. 2).

Die Grabungen bestätigen die Tatsache, dass das Volk MSchK kleinere Hügelgruppengräber unweit voneinander (max. 30–40 Gräber) anlegte. Bei größerer Dichte ist nicht ganz klar, wo eine Grabstätte aufhört und die andere beginnt (Umgebung Olomouc: Abb. 5). Situieren sie auf Gipfeln von Landschaftsdominanten, wasserlosen Ebenen und auch weiter von Wasser entfernt (gilt auch für die sog. Gruppe der Ostmährischen Hügel: Abb. 6). Ein anderes Modell stellen die kleinen Grabgruppen (bis 10) an den leichten Hängen von Anhöhen dar (Olomouc-Slavonín, Horní lán, Velký Týnec, Hulín 1: Abb. 7, 8, 11). Die Entfernung zwischen den einzelnen Gräberfeldern ist in der Regel nicht größer als 1–2 km, ausnahmsweise größer (Problem der Größe des durchforschten Gebiets).

Die bisher größte Nekropole in Mähren in Nemilany (37 Gräber) nimmt eine Fläche von ca. 6 ha ein. Sie hat 2–3 markante Grabuntergruppen mit mehreren isolierten Gräbern darunter und einen Abstand zwischen den Gräbern mit mehreren zehn Metern (Abb. 9). Die komplett erkundeten Gelände Slavonín-Horní lán oder auch Hulín 1 sind kleiner (7 Gräber, Fläche ca. 1 000 m², 8–9, Fläche 2 800 m²). Die Gräber sind in Gruppen kumuliert oder bilden lange Reihen (manchmal gedoppelt) oder „Ketten“. Die große Entfernung zwischen den Gräbern (15–25 m) wird durch die ursprüngliche Aufschüttung der Hügel

erklärt, diese Erscheinung können wir auf breiterem Gebiet verfolgen (Buchvaldek 1986; 1987, 156; 1998; Neustupný, Smrž 1989, 293 ad.; Čizmář, Geisler 1998, 75; Dresely 2004; Turek 2005). Der Abstand der in Gruppen angeordneten Gräber ist im Durchschnitt geringer (12,7–20,2 m) als bei den Reihengräbern (27,6–28,55 m). Eine Entfernung unter 5 m wird als Begräbnis unter gemeinsamem Hügel angesehen (cf. Neustupný, Smrž 1989, 292), solche Fälle kennen wir belegt nur drei (Abb. 18, 20). Das Fehlen einer Grabsuperposition ist dann weitere Indiz für die Existenz der Hügel. Der freie Raum um markante Gräber (Größe, Innengestaltung, Tiefe, Ausstattung) weist auf eine bestimmte außerordentliche soziale Stellung des Verstorbenen hin (Gräber mit Gold Nemilany 3 H 31; Slavonín 1 H 72: Abb. 26 u. 27).

Die Grabgruben haben überwiegend rechteckige bis quadratische Form mit ausgeprägten gerundeten Ecken (ausnahmsweise ovale oder runde Gruben), größer sind die Gräber Erwachsener und natürlich Mehrfachgräber. Ein Spezifikum Mittelmährens sind die inneren Kammerkonstruktionen aus Holz (Abb. 21), andere kompliziertere Gestaltungen haben wir nicht verzeichnet. Die Tiefe schwankt von mehreren Zentimetern bis 1 m, tiefere gibt es wenig (Šebela 1993, 208). In Mittelmähren, einschließlich der Ostmährischen Hügelgräbergruppe, überwiegt eindeutig die Orientierung der Gräber und Skelette in der Achse Nord – Süd, Süd – Nord mit Abweichungen (Abb. 1) bei ansonsten strengem Einhalten des „Schnurkeramik-“ Begräbnisrituals (Geschlechtsdimorphismus) mit dem vereinigenden Element – dem Blick zum Sonnenaufgang. Eine ähnliche Situation ist z. B. in Kleinpolen (Włodarczak 2006). Brandgräber gibt es minimal (Peška 2004; Langová 2004; neu: Řepčín 1 2x; Vrchoslavice-Vitčice 1 1x). Zweier- und Dreiergräber gibt es auch wenig (Nemilany 3, Slavonín 1, Řepčín 1) mit der Kombination Erwachsener – Erwachsener oder Erwachsener – Kind. Die Frage der Sekundäröffnung der Gräber kann u. a. mit den ungewöhnlichen ritualen Praktiken der MSchK-Träger zusammenhängen (Služín: Šmíd 1998, 126; Abb. 6: 1a, 1b) und es wäre erforderlich, diesem die nötige Aufmerksamkeit zu widmen. Bei symbolischen Gräbern ist die Bindung an den Mann auffällig (Velešovice 3x, Slavonín 1x).

Es wurden alle Angehörigen der Kommune beerdigt. Eine größere Konzentration Kindergräber ist nur bei der nördlichsten Gruppe Nemilany 3 dokumentiert. Auf dem Gräberfeld Nemilany 1 sind unter den Erwachsenen beide Geschlechter gleichmäßig vertreten, die Situation Slavonín 1 ruft den Eindruck einer „Teilung“ hervor. Im südlichen Teil treten männliche und im nördlichen weibliche Gräber hervor (Abb. 23 und 24). Ein klares Überwiegen des männlichen Elements wird aus Nemilany 3 signalisiert und dies faktisch in allen Gruppen (Abb. 24). Dem entspricht auch

die Grabausstattung mit 9 Gräbern mit Hammeräxten und 8 mit Beilen. Ähnliche Beobachtungen kennen wir aus Böhmen oder Mitteleuropa (Buchvaldek 1986, 38, 94).

Häufigste Beigabe ist Keramik (1–16 St.; im Durchschnitt 2–4 Gefäße), häufig ist geschliffene und gespaltene Industrie, Knochen- oder Geweihwerkzeuge oder Schmuck, seltener Metallschmuck (Hals-, Armreifen). Völlig ohne Funde sind wenige Einheiten. Einige Gegenstände (Becher, Dřevohosticer Krüge, Beilschlägel usw.) hängen mit der relativen Chronologie und sozialen Zusammensetzung der einzelnen Gruppen zusammen (Abb. 25). In Mähren gilt offensichtlich nicht die ausschließliche Fixierung eines bestimmten Keramiktyps oder anderen Inventars für Geschlecht oder Alterskategorie des Verstorbenen (*cf.* Buchvaldek 1967; 1986; 1987; Buchvaldek, Koutecký 1972). Ausnahme sind nur die Hammeräxte und Beile in den Gräbern mit den Skeletten auf der rechten Seite, resp. der bisherigen Ausschließlichkeit zweihenkliger Gefäße bei linksseitigen Skeletten. Eiförmige Töpfe überwiegen in den Männergräbern.

Alle bisher durchforschten Nekropole fallen in die lokale Zeit der MSchK-Entwicklung und sind mehr oder weniger chronologisch geschlossen. Zahlreich ist das gemeinsame Auftreten von durch Schnurabdrucke oder entgegenkommenden Rillen (Fischgrätenmuster) verzierten Bechern oder klassischen Dřevohosticer Krügen in gleichen Grabeinheiten. Neue Erscheinung ist dann die Anwesenheit eiförmiger Töpfe in Nemilany 3, wo beide Bechertypen und Dřevohosticer Krüge stark vertreten sind. In H 7 wurde ein eiförmiger Topf sogar von einem Becher, Derivat eines Dřevohosticer Krugs, Amphore, Beil, gespaltener und Knochenindustrie begleitet. Gleiches Problem sind amphoreförmige Krüge auf den Gräberfeldern mit Nagyrév-Krügen balkanischen Typs – Variante Letonice, Schalen mährischen Typs usw. Auch diese Fakten machen uns auf die Notwendigkeit der ordentlichen Definition der MSchK-Chronologie aufmerksam (*cf.* Peška 1998, 227). Auf Gräberfeldern der älteren lokalen Zeit (IIIa) dominieren Becher und klassische Dřevohosticer Krüge (Nemilany 1, Nemilany 3, Slavonín 1: Abb. 26–30). Fortgeschrittener (IIIb) sollten die Gräber in Velký Týnec und Slavonín-Horní lán mit Anwesenheit letonischer Krüge, Schalen mährischen Typs und niedrigerer Varianten des Dřevohosticer Kruges sein (Abb. 22, 31–33).

In der ungleichmäßigen Grabausstattung zusammen mit der Lage, Größe und Tiefe (evtl. Gestaltung) der Grabgruben sehen wir die Anfänge einer gesellschaftlichen Differenzierung der MSchK-Träger, wo auf diese markante Art (zentrale Lage des Grabs, Innenkonstruktion, Tiefe, Gefäßanzahl, komplette

Ausstattung, Gold: Nemilany 3, Slavonín 1, Nechvalín, Marefy, Velešovice u. ä.) vor allem bedeutende Männer der Kommune begraben wurden.

Die ansteigende Anzahl der Schnurkeramik-Gräberfelder in Mähren zeugt von einem starken Zustrom ihrer Träger zu Beginn der lokalen Entwicklung. Die neuen Erkenntnisse bringen eine Reihe neuer Fragen, um deren Beantwortung sich die zukünftigen systematischen Erforschungen dieser prähistorischen Formation bemühen sollten.

Kontakt

Jaroslav Peška

Archeologické centrum Olomouc

U hradiska 42/6

CZ-779 00 Olomouc

peska@ac-olomouc.cz